

БЪЛГАРСКО ДРУЖЕСТВО ПО НЕВРОХИРУРГИЯ
THE BULGARIAN SOCIETY OF NEUROSURGERY

БЪЛГАРСКА
НЕВРОХИРУРГИЯ

ИСТОРИЯ
НА НЕВРОХИРУРГИЯТА
В БЪЛГАРИЯ

№ 1
ТОМ. 11, 2006

№ 1
vol. 11, 2006

BULGARIAN
NEUROSURGERY

Alexander von Humboldt

Stiftung / Foundation

Research in Germany

The Alexander von Humboldt Foundation grants

Research Fellowships for long-term research in Germany

Programmes are open to highly qualified
scholars and scientists
with doctoral degrees from

all countries
all disciplines
up to age 40

Rolling Deadline

Alexander von Humboldt Foundation
Jean-Paul-Strasse 2
D-53173 Bonn
phone: ++49-228-833-0
fax: ++49-228-833-199
e-mail: select@avh.de

<http://www.humboldt-foundation.de>

БЪЛГАРСКО ДРУЖЕСТВО ПО НЕВРОХИРУРГИЯ
THE BULGARIAN SOCIETY OF NEUROSURGERY

БЪЛГАРСКА НЕВРОХИРУРГИЯ т. 11, № 1, 2006
BULGARIAN NEUROSURGERY vol. 11, № 1, 2006

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

ПРЕДСЕДАТЕЛ

В. Бусарски /София /

РЕДАКТОР НА БРОЯ

В. Бусарски - София

ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛИ:

Ал. Петков - София

Г. Ключуков - Варна

Ст. Габровски - София

П. Вълканов - Ст. Загора

ГЛ. СЕКРЕТАР

М. Маринов - София

СЕКРЕТАР

Н. Стоянчев - София

КАСИЕР

Ж. Сурчев - София

ЧЛЕНОВЕ

К. Романски - София

А. Къркеселян - София

С. Унджиян - София

Ф. Филипов - Плевен

Ст. Дянков - Варна

Я. Кумчев - Пловдив

Адрес:

Клиника по Неврохирургия

Университетска болница

„Свети Иван Рилски“

София 1431

Тел./факс: 02/852 62 67

e-mail: ns_bg@hotmail.com

EDITORIAL BOARD

PRESIDENT

V. Bussarsky, MD - Sofia

VOLUME EDITOR

V. Bussarsky, MD - Sofia

VICE-PRESIDENTS

Al. Petkov, MD - Sofia

G. Kiuchukov, MD - Sofia

St. Gabrovsky, MD - Sofia

P. Valkanov, MD - St. Zagora

GENERAL SECRETARY

M. Marinov, MD - Sofia

SECRETARY

N. Stoianchev, MD - Sofia

TREASURER

J. Surchev, MD - Sofia

MEMBERS

K. Romansky, MD - Sofia

A. Karkesselian, MD - Sofia

S. Undjian, MD - Sofia

Ph. Philipov, MD - Pleven

St. Diankov, MD - Varna

Ya. Kumchev, MD - Plovdiv

Office:

Department of Neurosurgery

University Hospital

„SVETI IVAN RILSKI“

1431 Sofia, Bulgaria

tel./fax: +359 2 852 62 67

e-mail: ns_bg@hotmail.com

The Sodem® High Speed System

High Speed Surgical Drill with power to spare for high precision procedures

- Spine Surgery
- Neuro Surgery
- Craniofacial Surgery
- Maxillofacial Surgery
- Otorhinolaryngology (E.N.T.)
- Orthopaedic Revision Implant Surgery
- Plastic and Reconstructive Surgery
- Orthopaedic Extremity (Hand, Foot) Surgery
- Cardiothoracic Surgery
- Biopsy

**БЪЛГАРСКО ДРУЖЕСТВО ПО НЕВРОХИРУРГИЯ
АСОЦИАЦИЯ НА НЕВРОХИРУРЗИТЕ В БЪЛГАРИЯ
СДРУЖЕНИЕ „НЕВРОХИРУРГИЯ“**

**ИСТОРИЯ
НА
НЕВРОХИРУРГИЯТА
В
БЪЛГАРИЯ**

/под редакцията на проф. д-р мед. д-р В. Бусарски, д.м.н./

София - 2006 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. В. Бусарски	
Въведение	3
II. С. Унджиян	
Наченки на неврохирургията в България. Начало и развитие на неврохирургията в Александровска болница и Медицински Факултет на Софийски Университет, в Медицинска академия и в Медицински Университет - София	4
III. Ал. Петков	
Неврохирургията в Общовойскова болница - София, Висш Военномедицински Институт и Военно-Медицинска Академия	30
IV. Ст. Габровски, Ал. Табаков и Г. Павлов	
Неврохирургията в институт „Пирогов“ - София	32
V. Я. Кулчев	
Неврохирургията в Пловдив	38
VI. Г. Ключуков и Н. Обрешков	
Неврохирургията във Варна	41
VII. Ф. Филипов	
Неврохирургията в Плевен	42
VIII. П. Вълканов	
Неврохирургията в Стара Загора	43
IX. В. Бусарски	
Неврохирургията в останалите центрове	44

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Уважаеми колеги, драги читатели!

Пред Вас са кратки исторически бележки по развитието на неврохирургията по българските земи и в съвременна България до 2006 г. Неврохирургията е млада като наука, но древна като изкуство и своеобразни неврохирургични интервенции с лечебни и други цели /вкл. и нехуманни/ са извършвани в ранните етапи на човешкото общество. Оформянето на неврохирургията като модерна наука и оперативно изкуство за хирургичното лечение на различни заболявания и увреждания на нервната система става през XX век. Бурното развитие на съвременните технологии и ентузиазмът, знанията и упоритостта на няколко поколения надарени неврохирурзи и сродни специалисти доведоха до впечатляващи, драматични и революционни постижения - микроневрохирургия, стереотаксия, невроендоскопия, невронавигация, ендоваскуларна неврохирургия, радионеврохирургия, минимално инвазивна неврохирургия, спинална неврохирургия, имплантирани системи за инфузия, стимулация, дренажиране, записване и т.н., както и до навлизането на молекулярна неврохирургия и наноневрохирургия. Въпреки честите съмнения и тревоги относно бъдещето на неврохирургията извън всяко съмнение е надеждата за все по- бурен и ползотворен разцвет на неврохирургията в името на успешното лечение на нуждаещите се пациенти, както и за предотвратяването на тежките и инвалидизиращи неврохирургични заболявания.

В подготовката на настоящата „История на неврохирургията в България“ участвуват водещи български неврохирурзи като специална благодарност, поздравление и признание трябва да бъдат отправени към проф. д-р Симон Унджиян, дм, чиито работи по историята дадоха начален тласък за настоящата разработка. С любезното съдействие и отзивчивост на останалите автори работата придоби доста завърщен вид, поради което си позволяваме да я предоставим на вниманието на всички интересувани се. Постарали сме се да покажем развитието и постиженията на основните неврохирургични звена (клиники и отделения), както и да споменем и почетем поредица изтъкнати български неврохирурзи с национална и международна известност и признание. Не са пропуснати имената и дейността на много скромни неврохирурзи с регионална дейност, дали своя принос за развитието на неврохирургията в по-малките градове и спасили живота и трудоспособността на хиляди пациенти. Надяваме се да запълним една празнота в родната литература и да задоволим интереса на неврохирурзите и другите читатели. Не по-малко е и желанието да стимулираме младите колеги да продължат неврохирургичното дело за лечение на неврохирургичните пациенти, за развитие на неврохирургичната наука и практика за да оставят своите имена и постижения за следващите поколения.

София, септември 2006 г.

*Проф. д-р мед. д-р В. Бусарски, д.м.н.
Президент на Българското Дружество по Неврохирургия*

II. НАЧЕНКИ НА НЕВРОХИРУРГИЯТА В БЪЛГАРИЯ

НАЧАЛО И РАЗВИТИЕ НА НЕВРОХИРУРГИЯТА В АЛЕКСАНДРОВСКА БОЛНИЦА

Проф. Д-р Симон Унджиян д.м.

ПРЕДГОВОР

Историята е не само атрактивна и поучителна, но тя е и ефективна. Ефективна е, защото ни изпълва с амбицията да достигнем и надминем учителите си и в крайна сметка да впишем и своите имена в нея. Не бива да забравяме, че всеки малък шрих от днешния ни слънчев ден е подготвен от вчерашния, независимо от това какво е било времето тогава. Така се връщаме назад с малко тъга, за да се подготвим с повече ентузиазъм за бъдещето.

По нашите земи се среща една голяма и разнообразна смесица от различни култури: предтракийска, тракоелинска, римска и византийско-славянска. Всички те са свързани с различни медицински прояви, в това число и неврохирургични. Намирането на трепанирани черепи по българските земи показва, че корените на неврохирургията в България трябва да се търсят много далече във времето. За жалост фаталният застои по време на петвековното Османско владичество ни забавя и отдалечава от Европа. Пробуждането и развитието на медицинските науки у нас идва след Освобождението. Началото е тясно свързано с Александровската болница и създаването на Медицинския факултет към Софийския Университет. Именно тук е и родното място на Българската неврохирургия. От тук тръгват неизбежните пътища на разпространение из цялата страна. Огромното ми желание беше тези скромни страници да бъдат хроника на годините, както и на всички неврохирурзи, отдали живота и усилията си за развитието на неврохирургията в Александровска болница. Това обаче се оказа една непосилна за мен задача и за това успех да отдели страници само за тези, които са оставили по-значим принос като ръководители и са изградили българската неврохирургична наука и практика. Далеч съм от мисълта, че не съм допуснал неволни грешки и непълни сведения. Убеден съм, че настоящият опит да се систематизират някои исторически факти ще бъде задълбочен, допълнен и продължен от идните поколения неврохирурзи.

Изказвам приятелска благодарност на колежата д-р Васил Каракостов д.м. за оказаното техническо съдействие. Без неговото ценно сътрудничество по отпечатването и художественото оформление, настоящият исторически преглед нямаше да се осъществи.

София - 2006

От автора

Древни времена

Историята се прави от увлекателни разказвачи, притежаващи силна памет и най-вече памет за миналото - лошо или добро, но винаги с чувството за една патриотично-професионална мисия. Заедно с това обаче не трябва да се забравя, че историята не е само наука, но и натрупани емоции, съдържащи в себе си спомени и факти, които за жалост не винаги са точни. Времето тече страшно бързо и ние, припомняйки миналото се обръщаме към идните поколения и към бъдещето. Младите днес неврохирурзи ще отстъпят място на утрешните и прахът на забравата може би ще ги покрие. Справедливо би било не само гениалността, но и всеотдайността да получат заслужена почит, признание, уважение и никога да не се забравят! Изглежда до сега точно това не сме правили и затова са толкова оскъдни данните за зараждането и развитието на българската неврохирургия. Старите болнични архиви отдавна са изхвърлени, липсват литературни източници и свидетелства, което прави много трудна задачата да се върнем назад в годините с точни сведения, имена, дати и факти.

В настоящата работа бих искал според своите възможности да припомня отминалото време, на част от което и аз бях свидетел, искам да оставя на днешното поколение неврохирурзи надеждата, че те няма да повторят нашите грешки, грижливо ще съхранят и прилагат в картината на настоящето всичко онова постигнато от тези, чиято най-голяма любов и страст е била неврохирургията.

Корените на неврохирургията се крият в древността и заедно с всички останали медицински специалности олицетворяват наченките на човешката цивилизация. За жалост малко са свидетелствата за нея по нашите земи. Благодарение на П. Боев (2) знаем, че прабългарите са правели трепанации. Те са били реални (хирургични) трепанации приживе със или без засягане на *Lamina interna* на черепа, както и следсмъртни с цел „предотвратяване на вампирясването“. Трепанациите са правени с кремък, рог от елен, черупка от костенурка, а по-късно и с метални инструменти. Най-характерното е, че прабългарите са съчетавали остъргването с обгаряне на черепната кост - познато като „мокса“. Тя е характерна за тюркските племена и е донесена на Балканския полуостров от прабългарите. Целта на ритуалните или символичните трепанации е била отстраняване на „злия дух“ при някои заболявания като епилепсия, идиотия, конвулсии, парализи и др. (фиг. 1)

Фактически това са били декомпресивни по своята същност трепанации при които се намалява повишеното вътречерепно налягане. Като упойка са били използвани билки или дим от канабис. Днес ние от дистанцията на времето търсим свидетелства за трепанации, извършвани

Фиг. 1. Челна кост от с. Доброглед, Варненско. XIV - XVI в. В средата се вижда пробив от звоздей. (Археологически музей - Варна).

в древността по нашите земи. По такъв начин ние идентифицираме неврохирургията с трепанацията и трябва да се признае, че тя е влизала като метод в лечебния арсенал на хирургията. Според мен е по-точно да говорим за емпирична, елементарна черепномозъчна хирургия, най-често при неотложни състояния, предизвикани от травматични увреждания на черепа или големи повърхностни абсцеси. Това ниво продължава твърде дълго време и обхваща предтракийския период, времето на тракоелинската култура, периода на римското господство, византийско-славянския период, времето на Първото и Второто българско царство и периода на петвековното османско робство.

В римските легиони военната хирургия е била силно застъпена и тогавашните хирурзи са извършвали трепанации на черепа, като са използвали груби бронзови инструменти. Такива бронзови инструменти за трепанации са намерени в разкопките при с. Кабиле (IV - VI в.). По-късно, през VIII в. тези умения са се запазили и трепанации са се правили при черепни травми, като за това говорят намерените трепани и повдигачи на счупени черепни кости в Балчик, Марцианопол (Девня) и Сливенското село Караново.

В Ловешкия некропол, разкопан през 1948 г. е намерен череп, на който личи трепанация, правена приживе и преживяна от пациент с импресионна фрактура (1, 2). Този череп е датиран между VIII и XII век. (Фиг. 2)

Фиг. 2. Мъжки череп от Ловеч. Вижда се трепанация най-вероятно на мястото на травматична рана.

Трепанациите, извършвани през този период свидетелстват за висотата на хирургичното изкуство. Използвани са нажежен нож, длето, а за упойка - мак, блян, мандрагора, коноп, алкохол и др. (1).

Във формирането на българската медицина са участвали три етноса - траки, славяни и прабългари. Хирургичното изкуство на траките и на прабългарите е било на по-високо ниво в сравнение със славяните. Известно е също така, че Хипократ е посещавал нашето черноморско крайбрежие - Несебър. Може да се предположи, че тук той е правил хирургични операции - включително и трепанации на черепа и е показал своя уникален за времето си инструментариум за трепанации на черепа. След покръстването на българите в християнска вяра и особено след създаването на славяно-българската писменост започват да се изграждат църкви, манастири и болници към тях. Там се превеждат произведенията на Хипократ, Демокрит, Гален, Аристотел и др. Също така се подготвят лекари и монаси за медицинска дейност. Йоан Екзарх (IX-X в.) е бил ревностен привърженик на Хипократовото учение, което той пренася в своя „Шестоднев“, но за жалост нямаме сведения за прилагане на Хипократовите методи по отношение лечението на черепномозъчните и гръбначномозъчни наранявания. По принцип това е времето на т. н. „манастирска“ медицина, изцяло основана на консервативните лечебни методи (балнеолечение, билколечение, молитви и др.), а хирургията през този

етап е в застои. Християнската църква е забранявала както ритуалните, така и лечебните трепанации. Този застои в хирургията и респективно по отношение на неврохирургичните знания и умения продължава с пълна сила и през най-мрачния период от българската история - продължилото пет века Османско владичество. Традицията на хирургичните знания и умения тънат в забрава, като някои медицински норми и преводи са запазени само в манастирските библиотеки. През XVI век въз основа на преводи на съчиненията на Хипократ, Гален и Диоскорид се създава т.н. „Хилендарски медицински сборник“. За съжаление неврохирургичните знания и умения на Хипократ и Гален не са споменати в него и това не бива да ни учудва, защото този сборник е отражение на отрицателното отношение и църковните забрани за извършване на трепанации. Важно е също така да се знае, че в самата Османска империя, в пределите на която е била и България, е липсвало санитарно законодателство, държавни здравни заведения и администрация отговаряща за медицинското обслужване на населението чак до XIX век.

Първообрази на болници в България са т.н. „Керван сараи“, където са настанявани болни и здрави пътници както и т.н. „Вакъф имарети“ - нещо като сиропиталища за болни и изоставени хора. Медицината и по-специално хирургията е била на много ниско равнище в сравнение с другите свободни европейски държави. През този период от време в България няма лекари, а лечители. Те са били „терапевти“ наречени хекими и джерахи, които се занимавали с „хирургия“. Между джерахите е имало известна специализация - някои са оперирали очна катаракта (гъозчии) други пикочни камъни (ташчии), а трети са били костоправачи (чакръкчии). Според проф. П.Стоянов някои джерахи извършвали трепанации при черепни наранявания. След XIV век в българските земи идват лекари евреи, прокудени от Испания и Португалия, има също така и гърци, арменци, италианци, французи и др. Интересна е историята с един арменски лекар - Мирдовлат Амаснаци, който около 1459г. се установява за известно време в Пловдив, където е развивал хирургическа дейност включително и трепанации на черепа. Автор е на известен за времето си труд - „Ползата от медицината“ и се смята за основател на арменската научна медицина. През 1472г. Султан Мехмед II Завоевателя го назначава за главен дворцов лекар. От 1492г. до 1530г. в България работи Ровия Коен - лекар еврей, за който има сведения, че е правел трепанации при черепномозъчни наранявания.

Трагичната изостаналост на нашата страна съвпада с времето, когато в Европа се откриват престижни университети и медицински центрове. През XVIII век такива се откриват и в Русия, а в първата половина на XIX в. вече има медицински факултети и в Атина (1829г.), в Цариград (1830 г.) и в Букурещ (1855г.) - отначало като медицинско училище, което скоро става факултет. Тези факултети откриват възможност и на малка част от българската интелигенция да учат медицина в тях, както и в други европейски градове и в Русия. По такъв начин с първите български лекари се пренасят у нас научните знания и практически опит на големите европейски научни школи.

Първата болница в поробена България е създадена от Митхад паша в Русе през 1865г. Започват да се създават и други болници, използвани за нуждите на турските гарнизони в по-големите градове - Шумен, Пловдив, София и Варна. В тях работят дипломирани лекари от Цариградската военно-медицинската школа, между които и българи. Нивото на хирургията през този период е ниско и се е ограничавало в рамките на инцизии на гноици, лечение на рани, имобилизации и др. Известен тласък в обема на хирургичната дейност дава новосъздадената през 1868г. болница във Варна, която е била частно гарение от богатия Одески българин Параскев Николау. В тази болница като хирурзи са работели двама немци: д-р Бросс и д-р Гейзер, за които има сведения, че са правили трепанации на черепа.

Руско-турската освободителна война от 1878-1879г. поставя нови сериозни изисквания и създава условия за развитие на медицината и специално на хирургията в България. Известно е, че хирургичните знания и умения се раждат и развиват най-добре по време на война. Масовият военен травматизъм стимулира усвояването на хирургични знания и умения включително и по неврохирургия. За всичко това спомагат дошлите от Русия висококвалифицирани хирурзи - Пирогов, Бергман, Склифосовски, Кржижановски, както и техните български ученици: Димитър Моллов, Сава Мирков, Стефан Бочаров, Иван Панов и др.

Н.И.Пирогов пристига в България заедно с генерал Й.Гурко и генерал Б.Тотлебен и се изявява

като гениален военно-медицински организатор и хирург. С пристигането си създава военновременна болница в с. Бохот (на 15 км от Плевен), неговите неврохирургични умения са общоизвестни. Той има несъмнени приноси в невротравматологията и е препоръчвал широкото прилагане на трепанацията при проникващите черепномозъчни наранявания, субдуралните хематоми и при загнояванията на дурата. Тези препоръки са възприети и са прилагани от нашите първи хирурзи, които поставят основите на следосвобожденската ни медицина.

След Освобождението много български лекари се завръщат в Родината си, а и някои от участниците във войната остават у нас.

По-активна неврохирургична дейност развива д-р Юрган Георгиев (1864-1932 г.) специализирал във Виена - работи в Ловеч и Русе. Той е правил трепанации и е описал т.н. аненцефалус и някои други вродени малформации на ЦНС. Друг участник в Освободителната война - капитан д-р Юриев е работил като хирург в Русе и Разград за който също има сведения, че е правил трепанации. Много активна неврохирургична дейност са развивали д-р Георги Хапанов от Александровска болница, който заедно с д-р Мессер е оперирал гнойници на главата, правил е трепанации, както и някои лесно достъпни черепно-мозъчни новообразувания.

Непосредствено след Освобождението е налице силното влияние на Руската медицина, което е ползотворно и прогресивно. Руски лекари, участвали във войната и останали след това в България помагат за организирането на медицината. Те създават „Временни правила на медицинското управление на България“. По-късно обаче в съответствие с обществения живот, последвалите исторически събития и изграждането на ценностната система на по-голяма част от българската интелигенция, медицината ни започва да се ориентира на запад и по-специално към немската медицинска школа.

През 1893г. по покана на Българското правителство на работа у нас идва д-р Карл Роберт Щирлин. Той е ученик на Крьонлайн - едно от най-прочутите имена в световната хирургия. Основната цел на неговото идване е изграждането на съвременна хирургия у нас. Той надхвърля очакванията като става създател на модерна хирургична школа. При него се учи цяла плеяда от млади и талантиливи български хирурзи, като д-р Асен Петров, д-р А. Киров, д-р Гребенаров, д-р Димитър Михайловски и др. Най-големите му постижения са, че разделя гнойните от негнойните хирургични случаи, въвежда асептиката и антисептиката и извършва на съвременно ниво големи хирургични операции. По отношение на неврохирургията, той и неговите ученици правят трепанации и лекуват успешно черепно-мозъчните травми. Запазени са неговите подробни описания на черепните фрактури с разкъсване на твърдата мозъчна обвивка и „омачкване“ на съответната част от мозъка. Д-р К. Р. Щирлин работи в Александровската болница, но по-късно става жертва на несправедливи злепоставяния и обвинения в основата на които е завистта - една жестока черта на нашата действителност във всички времена. В резултат на тези системни нападки той е уволнен и по свое желание се премества в Клементинската болница.

Твърде интересен и плодотворен за неврохирургията е периодът от 1912-1913 г. - времето на Балканската война. Това е времето на дейността на Чешките медицински мисии в България. Цялата медицинска помощ се ръководи от проф. Отокар Кукула, който освен текущата си работа води и обучение по военна хирургия на млади български хирурзи. Това обучение включва и неврохирургични знания и умения. С неврохирургична дейност е известен и друг чешки лекар - д-р Вацлав Кафка, който успешно оперира импресионни фрактури. Заедно с д-р Провазник те създават удобна за практиката класификация на фрактурите на черепа. Друг чешки лекар - д-р Буриан изучава следтравматната епилепсия, прави трепанации, екстирпира проектили и костни фрагменти от мозъка, оперира с успех мозъчни абсцеси, завършващи с дрениране на абсцесната кухина или понякога с резекция на мозъчна тъкан. Няма да е пресилено ако кажем, че чехите разширяват обема на неврохирургичната дейност в България и може би това е границата след която черепно-мозъчните операции прерастват в по-системна неврохирургична дейност, защото за пръв път започват да се правят повече неща от една трепанация. Оперират се наранявания на периферните нерви, гръбначния стълб и мозък, както и някои тумори на ЦНС. Участието на чешките лекарски мисии имат определено благотворно влияние върху военна-полевата и цивилна хирургия в България и представляват събитие с голяма историческа и медицинска стойност.

Въпреки безкрайно тежките, преливащи се една в друга три войни (Балканска, Междусъюзническа и I-ва Световна), завършили със съсипеваща материална разруха, от медицинска гледна точка през този период в България настъпва подем. Причината за това трябва да се търси в създадената вече армия от отлично подготвени лекари, участници във войните, учили в чужбина които се явяват носители на прогреса, участници в строителството на новата българска държава и в полагане на основите на Медицинския факултет в София. В този процес на подготовка, а по-късно и откриване на Медицинския факултет важна роля играе Александровската болница. С това име тя е известна от 1884 г. и е наследила Софийската губернска болница разкрита с 50 легла в т.н. „Хамбари“ (на мястото на сегашния мавзолей на княз Александър Батемберг). Първоначално болницата се наричала „64-ти руски военновременен госпитал“, а след оттеглянето на руските войски се нарича „Софийска първоразрядна (губернарска) болница“. Болницата е била на 2 етажа с 20 стаи, каменни стени - по 1 метър дебели и с малки прозорци. Характерно за тази болница още от нейното създаване е, че условията винаги са били лоши, но там са работили отлични лекари. Изглежда тази орисия преследва Александровска болница и до днес. Болницата идва на сегашното си място на 19 октомври 1884 г. Макар черепно-мозъчни операции да са правени и на други места в страната ни, Александровска болница си остава люлката за създаването и развитието на неврохирургията в България. В нея работят най-известните за времето си хирурзи, които като активни военно полеви хирурзи са били принудени да оперират и черепно-мозъчните наранявания. През време на Сръбско-Българската война (1885 г.), Александровската болница е превърната във военна болница с две хирургични отделения. Д-р Петър Ораховац е завеждал първото, а д-р Алекси Христов - второто военно хирургично отделение. Те са правели трепанации при черепно-мозъчни наранявания под упойка с хлороформ, която давали сами. По-късно д-р Алекси Христов (1901-1904 г.) става управител на Александровска болница и със своята енергичност и работоспособност я издига на голяма висота. Той оставя и писмени доказателства със своя труд „За дейността на Александровска болница по време на Сръбско-Българската война“.

Един от най-известните и големи хирурзи на Александровска болница е бил д-р Асен Маринчов Петров (1862-1920 г.) завършил медицина в Монпелие - Франция, работил като ординатор при д-р Карл-Роберт Щирлин. В Александровска болница идва през 1896 г. и остава на работа там до смъртта си. Той слага началото на една модерна за времето си хирургия: Обръща голямо внимание на предоперативната подготовка и следоперативните грижи за пациентите. Той въвежда стерилизираното операционно бельо задължително за целия персонал по време на операция, както и обеззаразяване на ръцете със стерилизирана вода, четка, течен сапун и плакнене със 1% Сублимат. Д-р Асен Маринчов Петров заедно с д-р Иван Кожухаров започват да дезинфектират оперативното поле с йод бензин и йодна тинктура от 1909 г. - само една година след въвеждането на този метод в световната практика. За обезболяване е използвал хлороформ с апарата на RICARD, който позволява да се дозира анестетика. Съвместно д-р Иван Кожухаров и д-р Асен Петров публикуват свои наблюдения при черепните наранявания, мозъчни компресии, травматични наранявания и парализа на лъчевия нерв. Д-р Асен Петров създава през 1896 г. леко пружинирац минимално травматизиращ нож за отваряне на мозъчни гнойници, прилаган успешно от него при много пациенти. Впоследствие този нож е копиран и публикуван от чуждестранен автор и влиза в употреба и в чужбина. Енергичен хирург, сръчен оператор с оригинален творчески ум, д-р Асен Петров създава своя хирургична школа, като оставя значителен брой публикации (в това число и невротравматологични) и става член на много чуждестранни хирургически дружества.

Всеизвестно е, че хирургичните знания и умения се раждат и развиват най-добре по време на война. Трите войни в които България участва, несъмнено са катализатор за развитието на военновременната неврохирургия по това време. По-видните български хирурзи са били годни да извършват черепни трепанации, обработка на черепно-мозъчни наранявания както гръбно-мозъчни наранявания, наранявания на периферни нерви и оперативно лечение на мозъчните абсцеси. По-системни мозъчни операции обаче започват да се извършват по-късно, когато се създава Медицинския факултет и се обособяват две самостоятелни хирургични клиники.

МЕДИЦИНСКИ ФАКУЛТЕТ - СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ

На 01.01.1918 г. се открива Медицинския факултет, което е епохално събитие за българската медицина. Още от създаването си той е базиран в Александровска болница по силата на едно споразумение между Медицинския факултет, Висшия медицински съвет и Дирекция Народно здраве. От тогава до сега Александровска болница остава всепризнатата „Алма Матер“ за лекари, студенти и пациенти. Създават се две хирургични катедри - наречени по реда на откриването им: Първа и Втора хирургия. Първа хирургия се води от проф. Параскев Стоянов, а Втора хирургия от проф. Александър Станишев. Огромна е ролята на тези първи професори по хирургия за развитието на неврохирургията. Едва на този етап започват да се извършват планови мозъчни операции, разбира до колкото познанията, опитът и организационните възможности са позволявали.

Проф. Параскев Иванчов Стоянов (1871-1940 г.) е личност, която не може да не бъде спомената с възхищение и респект, като голям хирург, енциклопедист по призвание с огромна обща и медицинска култура той има голям принос и в неврохирургията. Сред многобройните чисто общо хирургични научни публикации има и много интересни трудове от областта на неврохирургията: „Ехинокок на гръбначния стълб и мозък“ и „Хирургия на симпатикуса“. Участник в три войни, той издава известното си „Ръководство на лекаря на бойното поле“, където са изложени ценни съвети за лечението на черепно-мозъчните наранявания, някои от които и днес звучат съвремененно. Проф. Параскев Стоянов е създател на Катедрата по пропедевтика на хирургически болести и своя хирургична школа. Той извършва огромна упорита и разностранна дейност без да се спира пред многото изпречващи се препятствия по пътя на българската хирургия.

Проф. Александър Димитров Станишев (1886-1945 г.) е другият изпълн в развитието на българската хирургия. Той е създател на Катедрата по клинична хирургия (Втора хирургия) и е един от основателите на Българското хирургическо дружество. Като всички по-изтъкнати български хирурзи и той участва във войните. През този период от време и след това работи в областта на т.н. „черепна хирургия“ и издава научен труд посветен на тази тема. Проф. Ал. Станишев е бил много активна личност, много съръчен оператор и увлекателен лектор. Неговите съвременници го определят като лесно избухлив, понякога прибързан в действията си, но винаги предан на болните и учениците си. Огромната му заслуга е, че разбира нуждата от профилиране на хирургията и пръв започва да обособява хирургичните специалности и да изпраща в чужбина асистентите си, като ги насочва в различни клонове на хирургията. В резултат на това г-р Филип Филипов се насочва в областта на неврохирургията. По такъв начин започват да се обособяват отделните хирургични специалности и това става най-интензивно след 1935 г.

Както вече се изтъкна неврохирургични операции се правят от всички по-известни български хирурзи, но липсата на опит, знания и специализирана подготовка води до редица неблагоприятни на операционната маса. Първите планови неврохирургични операции в България са извършвани в Александровска болница - (Първа хирургия) от г-р Никола Василев (1936 г.) и г-р Филип Филипов от Втора хирургия (1937 г.). Това са наченките на по-системна неврохирургична дейност, възникнала от общата хирургия. Няма да е справедливо ако отминем усилията на проф. Марин Асенов Петров (1904-1981 г.), който остава в общата хирургия (Първа хирургия), но определено отдава много сили и енергия в някои невротравматоложни проблеми с които започва да се занимава още от 1936 г. Неговите научно-практични интереси са главно в областта на хирургията на периферните нерви, за което говорят и научните му публикации. През 1941 г. публикува научен труд посветен на присаждането на стволите на мишничния сплит, през 1945 г. - „Присаждане на galea aroneurotica при дефекти на dura mater“. Той има също така и предложени нови оперативни методи в областта на неврохирургията на периферните нерви и гръбначния мозък, като експериментира „Свързване посредством присадъци на гръбначно-мозъчни нерви, разположени над и под мястото на увреждането на гръбначния мозък“ - 1968-1971 г.

Първите планови мозъчни, неврохирургични операции в България започват да се осъществяват от д-р Никола Василев от Първа хирургия - асистент на проф. Параскев Стоянов и от д-р Филип Филипов от Втора хирургия, асистент на проф. Александър Станишев. Исторически факт е, че пръв целенасочено отстранява мозъчен тумор у нас д-р Никола Василев. Малко по-късно обаче д-р Филип Филипов развива много активна и голяма оперативна, научна и дидактична дейност, създава първото неврохирургично отделение в България и става родоначалник на Българската мозъчна хирургия (3). Това са начинките на по-системна неврохирургическа дейност, възникнала от общата хирургия в тясно сътрудничество с клиничната неврология и рентгенология. Първите контрастни рентгенологични изследвания започват да се правят от 1936 г. и за сравнително кратък период от време стават неотменима част от неврохирургичната диагностика. Усвояват се, усъвършенстват и се прилагат - пневмоенцефалографията, вентрикулографията и мозъчната ангиография, като ежедневие за предоперативното диагностициране на неврохирургичните болни. У нас първата пневмоенцефалография е направена през 1936 г., от Ф. Филипов и Г. Тенчов и това се счита за рождена дата на българската неврорентгенология, а д-р Ф. Филипов за неин родоначалник. Развитието на неврорентгенологията трябва да се свърже и с първия неврорентгенологичен кабинет в България, създаден при Невро-психиатричната клиника на Александровска болница, който изцяло обслужва неврохирургичното отделение. Първият назначен да завежда този кабинет е д-р Александър Петров и по-късно д-р Йордан Петров - истински пионери в неврорентгенологията. След тях последователно работят: д-р С. Желязков, д-р Цветан Гешев, проф. Милчо Лесев, доц. Иван Димитров и д-р Петко Генов. Всички те допринасят за утвърждаването и издигане нивото на неврорентгенологията в България.

Заедно с това започват да се трупат не само познания и собствен опит в неврохирургията, но се появяват и първите научни трудове в областта на неврохирургията. Интересен момент е появата през 1941 г. в списание „Военносанитарна мисъл“ на статия от д-р Ф. Филипов - тогава асистент в хирургичната клиника на Медицински Факултет, на тема: „Върху черепните наранявания и евакуацията им“. Това е обзорна статия с претенцията да бъде ръководство за лечение на военновременната невротравма, което е от особено важно значение за времето си. В нея за първи път в България се прави класификация на черепните наранявания - на черепно-костни наранявания и черепно-мозъчни наранявания в зависимост от това дали е засегната или не твърдата мозъчна обвивка.

Важна предпоставка за развитието на неврохирургията са тесните взаимоотношения с общата Катедра по неврология и душевни болести, която се създава в Александровска болница през 1922 г. Едва 20 години по-късно е построена сградата на нова и модерна за времето си нервно-психиатрична болница, където се „приютява“ и Отделението по неврохирургия. През 1942 г. се разкрива първото в България неврохирургическо отделение в рамките на Невро-психиатричната клиника на Медицинския факултет в Александровската болница. То се състои от две болнични стаи, операционна зала и рентгенов кабинет. Разположено е на партера на сградата (където сега се намират лабораторията и физиотерапията). Първото неврохирургично отделение е създадено, организирано и ръководено от д-р Ф. Филипов. Първите му помощници са д-р Г. Карадимов и д-р Дора Божинова. Д-р Карадимов е хирург - асистент на д-р Ф. Филипов при първите неврохирургични операции в отделението. За нещастие, той трагично загива по време на бомбардировката на Александровска болница на 10 януари 1944 г. Д-р Дора Божинова (съпруга на проф. С. Божинов) работи за кратко като ординатор, тя изследва и подготвя болните за неврохирургичните операции.

По време на Втората Световна Война, цялата невро-психиатричната клиника се превръща във военна неврохирургична болница с 240 легла, където се оперират черепно-мозъчни, гръбначно-мозъчни и периферно-нервни наранявания (6). Бомбардировките над София през 1944 г. принуждават болницата да се евакуира в с. Летница, Ловешко, където продължава да работи пълноценно.

През 1946 г. неврохирургичното отделение е трансформирано в независим неврохирургичен център на Медицинския факултет, като в неговата дейност е включен и целия кадрови потенциал на нервно-психиатричната клиника. Военновременният период утвърждава неврохирургията като много необходима медицинска специалност и дава възможност за привличане на собствени кадри. В отделение-

то идват на работа д-р Никола Василев, д-р Ганчо Савов, д-р Петър Петров и д-р Любомир Карагьозов - налице са всички предпоставки за научно-преподавателска работа и изграждане на Клиника по неврохирургия. През 1950 г. на източното крило на невро-психиатричния блок се надстроява етаж, където се помещава неврохирургията, а в приземния етаж се настаняват лабораториите.

Рождената дата на Катедрата по неврохирургия е януари 1952 г. Тя е създадена към бившия Институт за усъвършенстване на лекарите (ИСУЛ) поради високата ангажираност в следдипломното обучение по неврохирургия. Катедрата с Клиника по неврохирургия остава в пределите на невро-психиатричния блок на Александровска болница и се ръководи от частен доцент д-р Филип Филипов. Започва истинска лечебна и научно-преподавателска неврохирургична дейност, както и обучение и изграждане на квалифицирани кадри. Така неврохирургията се утвърждава като независима, самостоятелна специалност, наравно с останалите медицински специалности у нас. (фиг. 3)

Фиг. 3. Проф. д-р. Ф.Филипов и м.с. Пандурска по време на операция

Огромна и основополагаща роля за създаването, изграждането и развитието на българската неврохирургия има **проф. д-р Филип Филипов** (1908-1987 г.). Роден е в София, завършва Софийския медицински факултет през 1932 година. След това става доброволен асистент в Хирургичната клиника на Медицинския факултет и 2 години по-късно е избран за редовен асистент на проф. д-р Александър Станишев. Интересът му към неврохирургията го води на едногодишна специализация в Берлин при световноизвестния неврохирург проф. д-р W. Toppis, като след своето завръщане се отдава изцяло и посвещава живота си на неврохирургията. (фиг. 4)

Заслугите на проф.Ф. Филипов за неврохирургията в България са фундаментални. В работата на неврохирургичната клиника той въвежда добър ред, прецизност, възискателност към сътрудниците си, перфектно поддържане на болничната хигиена и асептика в операционната. Изключително ерудирани лекар и сръчен хирург,

той приема най-новите и ефективни постижения на европейската неврохирургия, като ги въвежда и прилага у нас. Неговата заслуга е, че развива неврохирургията у нас на едно високо европейско ниво. Цялата широка гама от конвенционални и по-специални неврохирургични интервенции, които тогава се правят в Европа, проф. Ф. Филипов въвежда в клиниката като рутинни методи за неврохирургично интервениране. Успешно оперира екстра- и интрацеребрални тумори, гръбначно-мозъчни тумори, малформации на ЦНС, хидроцефалия, заболявания на периферните нерви, невротравми и техните последици, хирургия на болката, лумбални дискови хернии и много други заболявания. Неговата привилегия е, че работи в едно неразработено поле, което му дава както големи възможности, така му създава и големи трудности и отговорности, характерни за всеки пионер в дадена област.

Научната дейност на проф. Ф. Филипов е насочена към важните за тогавашната неврохирургична практика и теория въпроси. Неговите научни трудове се отличават с оригиналност и актуалност - те са първите неврохирургични публикации у нас и са високо оценявани и извън пределите на нашата страна. Проф. Ф. Филипов прави най-задълбочени проучвания и публикации на неврохирургичните заболявания за първи път в България, което и слага началото на научната неврохирургична дейност. Неговите трудове обхващат почти всички области на неврохирургията, като по-известните от тях бихме могли да групираме по следния начин:

За първи път публикува трудове от областта на неврорентгенологията, разработва задълбочено въпросите на черепно-мозъчните и гръбначно-мозъчните наранявания - тяхната класификация,

Фиг. 4. Проф. д-р Ф. Филипов - основоположник на българската неврохирургия

диагностика, лечение и евентуални усложнения. Фундаментални за времето си и световнопризнати са неговите трудове за ехинококозата и цистицеркозата, с много сериозни приноси в рентгеновата им диагностика. Това са изключително оригинални научни изследвания, публикувани във всички европейски списания и донесли на автора голяма известност. Проф. д-р Ф. Филипов посвещава много публикации на ранната диагностика на мозъчните тумори: глиобластоми, астроцитомы, менингеомы, хипофизарни и краниоспинални тумори. Всички те се отличават с удивителна прецизност и наблюдателност, като запазват и до днес основополагаща се роля. През 50-те години излизат много интересни негови проучвания върху дисковите хернии, невротравматологичните проблеми и техните последици, много интересни проучвания върху епилепсията (епилепсия при тумори в ЗЧЯ) и първите наблюдения и операции при хидроцефалията. През 1957 г. излиза неговата монография „Хроничен субдурален хематом“ - едно прекрасно ръководство за диагностициране и лечение на субдуралния хематом. Той разработва за първи път в България хирургичното лечение на съдовите заболявания на мозъка, като се започне от диагностиката чрез ангиографията въведена от него и се стигне до неговото оригинално проучване на каротидокавернозните фистули и усложненията им. Проф. д-р Ф. Филипов създава собствен метод за оперативно лечение на мозъчния ехинокок, въвежда лобектомията при травмената епилепсия, създава собствен метод за лечение на краниосиностозата (оксидефалията), публикува своя класификация и подход при лечението на мозъчните абсцеси и още много и много приноси в неврохирургията.

През 1958 г. д-р Ф. Филипов, който до тогава е частен доцент е избран за редовен професор по неврохирургия. По това време както и след това той остава едно от най-значимите имена в българската медицина. Рано осъзнал нуждата от подготвени неврохирургични кадри, той развива активна преподавателска дейност насочена главно към следдипломната квалификация. Така той става учител на няколко поколения неврохирурзи, невролози, хирурзи, педиатри и др. Лекциите му са проникнати от клиничен опит, дълбоко аналитично мислене и селекция на най-важното в неврохирургията. По отношение на своите сътрудници той създава школа, определено отворена към практиката, която дава на всеки негов асистент, самочувствие и знания за да се справи сам със задачите и предизвикателствата които професията му предлага. Това е много важно да се подчертае, защото именно в тази школа се изграждат почти всички по-известни български неврохирурзи, които отиват да ръководят други неврохирургични клиники у нас и в чужбина.

Проф д-р Ф. Филипов беше не само голям клиницист, педагог и учен, но и голяма личност. Авторитетът му се дължеше на неговата голяма медицинска култура, висок професионализъм и прецизност. Като човек беше изключително толерантен, спокоен и сдържан, но със строго установени изисквания и принципи, възискателен и критичен не само към другите, но и към себе си. От Проф. д-р Ф. Филипов можеше да се учим не само на неврохирургия но и на обща култура, на държание в обще-

ството, вкус към всички видове изкуства, защото той винаги присъстваше в светския и културен живот на София и ни подтикваше да го следваме и в тази насока. Трайно във времето остава неговата способност да подготвя и възпитава своите ученици и сътрудници. Под негово ръководство работят и израстват много от най-изтъкнатите представители на неврохирургията - проф. д-р П. Петров, проф. д-р Ганчо Савов, проф. д-р Любомир Карагьозов, проф. д-р Панайот Веца, проф. д-р Адруш Къркеселян и др. Последният избран асистент по неврохирургия, докато той е ръководител на Катедрата е д-р Симон Унджиян - по-късно ст.н.сър. I ст.

Проф. д-р Ф. Филипов ръководи Катедрата и Клиниката по неврохирургия в Александровска болница до пенсионирането си през 1972 г., като остава една солидна научна продукция насочена към всички важни за тогавашната клинична практика въпроси. Това са над 150 публикации и монографии издадени в български, руски, немски, френски и английски медицински издания. По-известните му монографии и учебници са: „Хроничен субдурален хематом“, „Мозъчна цистицеркоза“, съавтор е в книгата „Диагностика и лечение на неврохирургичните заболявания“, написва главата за тумори на нервната система на учебника по онкология под редакцията на проф. Г. Тенчев, главата за операции на нервната система - много томник по хирургия под редакцията на проф. Ст. Димитров както и многобройни участия с доклади на български, европейски и световни неврохирургични конгреси. (фиг. 5, 6)

Фиг. 5. От ляво на дясно: проф.д-р Ф. Филипов, д-р П.Петров - на международен конгрес Карлови Вари 1961 г.

Фиг. 6. Проф.д-р Ф. Филипов на 3^{ти} Европейски конгрес по неврохирургия (Магрид)

Няма да е пресилено да се каже, че научното наследство на проф. д-р Ф. Филипов и днес запазва своята актуалност и може да бъде използвано като класика на българската неврохирургия и медицина. Делото на проф. д-р Ф. Филипов като клиницист, учен и педагог далеч надхвърля пределите на нашата страна и получава заслужено международно признание. Той е избран за почетен член на Германското, Руското, Унгарското, Чехословашкото, Югославското и др. неврохирургични, дружества и е авторитетен и уважаван участник на всичките Европейски и Световни неврохирургични форуми. За своето време проф. Ф. Филипов е неврохирург от международна величина и олицетворява Българската неврохирургична школа по света.

Преди да проследим хронологията на ръководителите на Катедрата и Клиниката по Неврохирургия след проф. Ф. Филипов, историческата правда изисква да споменем две имена, които са първи негови сътрудници - д-р Никола Василев и д-р Г. Карадимов. За съжаление и за двамата нямаме професионална памет и повече сведения, което още веднъж оправдава усилията за написването на настоящия исторически преглед.

Д-р Никола Василев работи в Първа хирургия на Александровска болница, при проф. д-р Параскев Стоянов. Той специализира неврохирургия при известния професор Clovis Vincent във Франция. Някои го считат за първия неврохирург в България поради факта, че е извършил първата планова неврохирургична операция при мозъчен тумор, една година преди д-р Ф. Филипов. След създаването на неврохирургичното отделение в Александровската болница той идва на работа там и е най-подготвения неврохирург измежду сътрудниците на д-р Ф. Филипов. Д-р Н. Василев отначало активно се включва в оперативната и научна работа, но сравнително скоро започва да търси по-самостоятелна изява и отива в Окръжна болница София, където продължава да работи като неврохирург. По-късно той напуска неврохирургичното поприще и отива да живее във Франция при семейството си. По такъв начин се губят и източниците за по-точни сведения и данни за него. Същото може да се каже и за **д-р Г. Карадимов**, който е фактически първия помощник на д-р Ф. Филипов. За него също нямаме данни (освен една фотография от операционната зала, където той асистира на д-р Ф. Филипов. По време на бомбардировките през 1944г. той загива трагично, като ни оставя един бегъл спомен за себе си и задължението да отдадем почит на паметта му (**фиг. 7**).

След проф. Ф. Филипов, най-активно и непосредствено участие в създаването, изграждането и развитието на Катедрата и Клиниката по неврохирургия в Александровската болница има **проф. Петър Йорданов Петров** (1914-1986 г.).

Фиг. 7. Д-р Карадимов (в дясно) по време на операция с проф. д-р Ф. Филипов

Той е роден на 1 октомври 1914 г. в с. Рашково, Софийско. Гимназия завършва във Враца след което около 2 години следва Духовна семинария, напуска я, записва медицина в София и завършва през 1940г. Дългия си лекарски труд започва през 1942г., като доброволен лекар в Клиниката по терапия при Медицинския факултет. От 1943 г. е асистент в Катедрата по патологична анатомия. Тази предварителна подготовка е от изключително значение за неговото бъдеще на неврохирург, на която се посвещава от 1945 г. Проф. д-р П. Петров преминава всички етапи на професионалното си развитие - отначало като асистент по неврохирургия, хоноруван доцент през 1961 г., редовен доцент през 1964 г., избран е за професор през 1967 г. През 1972 г. той е избран за ръководител на Катедрата по неврохирургия при новосъздадения Институт по неврология, психиатрия и неврохирургия към Медицинската академия. (**фиг. 8**)

Проф. д-р П. Петров е най-близкия сътрудник и съратник на проф. Ф. Филипов и отдава целия си творчески и професионален живот на Катедрата и Клиниката по не-

Фиг. 8. Проф. д-р П. Петров

врохиургия при Александровска болница. Той се нарежда между пионерите на Българската неврохиургия и е ярък представител на клиничното направление в неврохиургията. Специализира обща неврохиургия във Франция, усъвършенства детска неврохиургия в Москва и хирургия на епилепсията в Париж. Още от самото начало на професионалния си път проявява подчертан интерес към детската неврохиургия у нас. Проф. д-р П. Петров смяташе клиничната подготовка на неврохиурзите за най-необходима и важна, като застъпваше убеждението за близко сътрудничество между невролози и неврохиурзи. В този дух бяха и неговите изказвания и доклади на много и различни научни форуми у нас и чужбина. Увлечателен лектор, с много емоционално и образно слово приковаваше вниманието на своите слушатели. Неговите лекции бяха умело съчетание на новото и преживяното от един дългогодишен клиничен опит, който той споделяше с огромна любов и щедрост.

Дългогодишната си преподавателска дейност проф. д-р П. Петров вършеше с голямо желание, любов и талант да владее и увлича аудиторията.

Не по-малко значима е и неговата научна дейност, която включва над 120 научни труда между които и 4 монографии - „Тумори на мозъка в детска възраст“ 1963 г., „Неврином на слухово-вестибуларния нерв“ 1962 г., „Дискова болест“ 1975 г., „Поясна дискова болест“ 1980 г. Съавтор е на първото българско ръководство по неврохиургия и на много други ръководства: по детски болести, онкология, физиотерапия, ортопедия и др. Той е работил по проблемите на невроонкологията, патологията на вертебралните дискове, невротравмите и др. Научноизследователската му дейност е тясно свързана с практиката и собствения му опит. От голямо значение са разработките му върху клиниката, диагностиката и хирургичното лечение на дисковите хернии. Първите операции при дискови хернии са негови, първи са и неговите публикации на тази тема, на която той посвещава значителна част от творчеството си. Няма да е пресилено ако кажем, че неговите оригинални научни трудове върху малкомозъчните тумори, холестеатомите, понтоцеребеларните тумори, менингеомите, детските тумори, субдуралните хематоми, ликворната диагностика на дисковата херния, върху патогенезата на поязната сколиоза и медуанната дискова херния, са значим принос в българската медицинска наука и надхвърлят родните граници.

Проф. д-р П. Петров, с многократните си участия в редица конгреси и конференции у нас и чужбина е представлял достойно българската неврохиургия. Със своето много активно участие в живота на научното дружество по неврология, психиатрия и неврохиургия, той подготвя създаването на Българско Дружество по Неврохиургия през 1975 г., на което е и първи председател.

Проф. д-р П. Петров е продължител на създанието, развитието и издигането на високо ниво на Катедрата по неврохиургия. Изключително загрижен и съпричастен към професионалното развитие на своите сътрудници, той остави много траен и светъл спомен в техните сърца.

Проф. д-р. Любомир Костадинов Карагъзов също трябва да бъде отнесен към основоположниците и пионерите на неврохиургията в България и Александровска болница. (фиг. 9)

Той е роден на 11 май 1921 г. в Пазарджик, където завършва гимназиалното си образование. Медицина завършва в София, след което работи отначало като участъков лекар в с. Церово, Пазарджишко, а след това като асистент в Катедрата по анатомия на Медицинския факултет. В Катедрата по неврохиургия е от 1949 г. През 1956 г. успешно защитава дисертация за „Кандидат на медицинските науки“ на тема: „Неврологични усложнения при туберкулозния спондилит“. Дисертацията му за „Доктор на медицинските науки“ е през 1973 г. на тема: „Транскраниални оперативни достъпи към

орбитата“ През 1969 г. е избран за доцент, а през 1974 г. за професор по невροхирургия. От 1978 г. е ръководител на Катедрата по невροхирургия като заедно с това е избран за зам-директор на Научния институт по неврология, психиатрия и невροхирургия. Негова заслуга е организирането на невροхирургия в с.Искрец през 1975г. -специализирано лечебно заведение за лечение на епилепсията, стереотаксична хирургия и други проблеми на функционалната невροхирургия. Той също така има специален принос към организирането и функционирането на невροхирургията в Куба и Кувейт. Отличните му познания върху анатомията на нервната система му позволяват да достигне до операторско съвършенство при невροхирургичните интервенции. От него започва микроанатомичното и микрохирургично начало в невροхирургията в България- един нов етап, приближаващ ни навреме до европейските и световните стандарти.

Фиг. 9. Проф.д-р Л. Карагъзов

Проф. д-р Л. Карагъзов също така е ученик и пръв сътрудник на проф. д-р Ф. Филипov, нещо повече още с постъпването си активно участва в градежа на Клиниката по невροхирургия. Значителни са неговите приноси при въвеждането у нас на най-съвременните невροхирургични методи на лечение: микроневрохирургичната техника, хирургичното лечение на съдовите заболявания на нервната система, хирургичното лечение на епилепсията, стереотаксията, хирургичното лечение на болката, трансфеноидалната хирургия при микроаденомите на хипофизата и др. Във всички тези области той е пионер и най-добър оператор, който пръв въвежда световния опит и има куража пръв в България да извършва тези операции. Отличните му познания по анатомия са в основата на редица оригинални оперативни достъпи като краниорбитален достъп с две ламба при орбитални тумори, краниоорбитален достъп при аневризми на вилizieвия кръг, оригинален достъп до лъчевия нерв на мишницата и много други. Няма област от невροхирургията където проф. д-р Л. Карагъзов да няма ав-

торски приноси и да не е достигал до съвършенство.

Проф. д-р Л. Карагъзов е бил винаги търсен и с интерес очакван лектор, още от годините, когато преподаваше лекциите по топографска анатомия на нервната система в курса по следдипломно обучение по невροхирургия С лекциите и упражненията пред специализиращи лекари е допринесъл много за подготовката на много лекари - невροхирурзи, невролози, хирурзи, ортопеди и др. През 1962г. той написва и издава една настолна за всеки невролог и невροхирург книга: „Диагностични и лечебни манипулации при заболяванията на нервната система“, която и днес е актуална и може да служи на практиката. Години наред под негово ръководство се подготвяха редица невροхирурзи от чужбина, които след това станаха квалифицирани невροхирурзи в техните страни за чест и слава на родната невροхирургия. Той е автор и съавтор на монографии, учебни помагала и практически ръководства по известни от които са: „Диагностика и лечение на невροхирургичните заболявания“, „Кратка невροхирургия“, „Хирургия на съдовите заболявания на мозъка“, „Оперативен достъп към шийния отдел на гръбначния стълб“, „Транскраниални операции върху орбитата“, „Тумори на хипофизата“ и др. Неговата „Оперативна невροхирургия“ както и „Невροхирургична техника“ излизат на английски и испански език, претърпяват няколко издания и донасят заслужена международна известност на своя автор.

Научноизследователската дейност на проф. д-р Л. Карагъзов е добре известна у нас и в чужбина и се съдържа в над 250 научни труда. Той участва в редица научни конгреси и конференции у нас и е желан и известен автор на всички световни и Европейски конгреси. Израз на това международно

признание е избирането му за почетен член на неврохирургичните дружества на Русия (Всесъюзното дружество на СССР), Беларусия, Словакия, Унгария, Куба, Испания, Португалия и Италия, както и редовен член на Европейската академия по неврохирургия. Със своите многобройни ученици от цял свят той не само е известен и международно признат но и най-важното - той е популяризатор на постиженията на Българската неврохирургия.

Творческото дълголетие на проф. д-р Л. Карагъзов е пословично. След пенсионирането си заминава за Кувейт, където продължава активна неврохирургична работа в създаденото от него неврохирургично отделение, заедно със своите ученици и до днес.

Строителите положили основите на съвременната неврохирургична практика и наука остават през целия си живот свързани с Катедрата и Клиниката в Александровска болница. - От тук знанията и опита се пренасят и на други места, където се създават нови отделения и клиници по неврохирургия. Пример за такава приемственост на традиции, опит и знания е един от най-видните български неврохирурзи - **проф. д-р Ганчо Савов Дунев** (1917-1989 г.). Той работи в продължение на няколко години (1946-1949 г.) като асистент в Неврохирургичната клиника на Александровска болница и специализира неврология и неврохирургия. След 1949 г. с много ентузиазъм и къртовски труд създава първото неврохирургично отделение извън пределите на Александровската болница. То е разкрито в едно от хирургичните отделения на Общовойсковата болница в София и разполага с 40 легла. През 1954г. отделението се премества в самостоятелна база, а през 1962г. проф. д-р Ганчо Савов създава Катедрата по военно-полева травматология на нервната система към ВВМИ. Още като асистент в невропсихиатричната клиника заедно с проф. д-р Иван Темков написват първото у нас „Практическо ръководство по неврология“, което бих нарекъл настолно ръководство, от което всички сме учили и което претърпя 6 издания и до днес остана актуално и годно за изучаване основите на неврологията. Високо ерудирани и отлично подготвени неврохирурзи, проф. д-р Г. Савов, създава своя школа, подготвя и възпитава свои ученици и поставя основите на една задълбочена и модерна неврохирургия запазила се такава и до днес. Той е пионер в разработването на въпросите на невротравматологията, стереотаксията при лечението на паркинсонизъм и други екстрапирамидни заболявания, оригинални оперативни методи за пластика на черепни дефекти и при увреждане на черепно-мозъчни нерви. До голяма степен може да се каже, че той запазва корените си в Катедрата по неврохирургия, за което в известна степен говори и факта, че през 1956г. е хабилитиран като Ст.научен сътрудник II ст. към Катедрата по неврохирургия при Александровска болница, откъдето фактически тръгва и творческия му път. Учебно-преподавателската и научната му дейност впечатляват със своя обем и разнообразие на темите. Автор е на редица учебници, монографии и сборници. Публикувал е над 250 научни работи, третиращи всички проблеми на неврохирургията. Научните си постижения проф. д-р Г. Савов докладва на редица много авторитетни международни научни форуми у нас и в чужбина. Неговите научни постижения, авторитет, професионални възможности и организаторски талант са пример за подражание на няколко поколения неврохирурзи. (Фиг. 10)

Годините след разкриването на Катедрата по неврохирургия (1952 г.) са време на бързо развитие на неврохирургията и със създаването на нови кадри. Постепенно на работа постъпват д-р Стефан Добрев, д-р Виктор Христов, д-р Панайот Веца а малко по-късно като клинични ординатори започват работа - **д-р Стефан Гавазов, д-р Кирил Чанков и д-р Надежда Смилкова. Д-р К. Чанков**, който след завършване на клинична ординатура отива на работа като неврохирург в Транспортна болница София, където лекува и оперира успешно невротравми, дискови хернии, мозъчни и гръбначномозъчни тумори. Изключително колегиален и отговорен към пациентите си лекар той нерядко кани за оперативната си дейност в Транспортна болница по-опитните си колеги от университетската клиника. Със своя „слънчев“ характер и отзивчивост Д-р К. Чанков остави прекрасни спомени сред пациентите и колегите си. (фиг. 11-12)

Тенденцията да се приближи неврохирургичната помощ до пациентите надделява над идеята за нейната централизация. Израз на това е създаването на кабинети и отделения в по-големите окръжни градове. Първото неврохирургично отделение е в гр. Русе, създадено през 1963 год. от д-р Надежда Смилкова и ръководено успешно от нея дълги години. За кратки срокове тя успява да

Фиг. 10. Седнали от ляво на дясно: проф. П. Петров, проф. Ф. Филипов, проф. А. Карагъзов, д-р Вангелов; Прави: д-р Р. Русев, д-р Ст. Добрев, проф. Г. Савов, Д-р В. Христов

създаде много добър неврохирургичен колектив, с който успешно лекува не само невротравми но и значителен по-обем и разнообразие неврохирургичен контингент, като дискови хернии, тумори на ЦНС, някои вродени малформации. Не би било пресилено да кажем, че д-р Надежда Смилкова, една от първите ученички на проф. Ф. Филипов свързва целия си професионален живот с неврохирургията.

Първият клиничен ординатор в клиниката **д-р. Ст. Гавазов** провежда своята квалификация в труден период, когато в клиниката работят много малко неврохирурзи. Това дава възможност за много активно участие в оперативната програма и неговата бърза професионална квалификация. След завършване срока на клиничната ординатура д-р. Ст. Гавазов се завръща в гр. Сливен където създава неврохирургичен сектор и продължава успешно и пълноценно да се занимава с неврохирургична дейност.

Д-р Стефан Добрев през 1968 г. създава неврохирургичното отделение на Института за спешна медицина „Н.И.Пирогов“. Там той поставя основите на една по-широка и задълбочена неврохирургична дейност.

Фиг. 11. От ляво на дясно: проф. д-р. П. Вецка, проф. д-р. Ф. Филипов, проф. д-р. П. Петров, д-р. Ст. Гавазов; с гръб: д-р. С. Топузова и д-р. В. Христов

Фиг. 12. От ляво на дясно: д-р С.Топузова, д-р В. Христов, проф д-р. П. Петров, д-р Ст. Гавазов, пред тях седнал проф. д-р. Ф. Филипов

Д-р Виктор Христов остава на работа в Клиниката по неврохирургия и в продължение на дълги години завежда отделение, като едновременно с това е и главен административен асистент. През 1975 г. успешно защитава дисертация на тема „Възможности на оперативното лечение на мултиформения глиобластом“. Организаторски качества проявява и като първи секретар на новосъздаденото Българско Дружество по неврохирургия. Д-р Виктор Христов с многогодишния си всеотдаен труд остави след себе си спомена за един изискан, интелигентен и ерудиран неврохирург с несъмнен принос в изграждането и развитието на катедрата по неврохирургия.

През следващите години на работа в Клиниката постъпват: г-р Цветана Стаменова, г-р Рафаел Юлзари, г-р Соня Топузова, г-р Агруш Къркеселян (клиничен ординатор), г-р Русу Русев (анестезиолог).

Д-р Цветана Стаменова е първата, която се включва в една относително непривична за жена професия на неврохирург. По-късно тя напуска страната, установява се в САЩ, където се преквалифицира в психолог.

Д-р Соня Топузова работи в Клиниката в един ранен и труден период - при недостатъчен кадрови състав и голяма натовареност. Въпреки трудностите се справя отлично с всички задачи - с голям ентузиазъм се включва в оперативната работа, много дежурства и непрекъснатите консултации в провинцията. Д-р С. Топузова беше отличен професионалист и отзивчив колега. Тя разработваше проблемите на астроцитомите в задна черепна ямка но поради влошеното си здраве не можа да защити кандидатската си дисертация.

Д-р Георги Хаджуангелов е от същата генерация неврохирурзи много активно включен в цялостната лечебно-диагностична и научно-преподавателска дейност на Катедрата и Клиниката по неврохирургия. Сръчен и много активен оператор той беше един от най-отзивчивите и търсени консултанти в София и провинцията и влагаше много професионализъм и жар в ежедневната си работа. Научните му интереси бяха насочени към реконструктивните операции при черепни дефекти. Преждевременната му смърт сложи край на усилията му в тази насока и ни остави спомена за един отличен неврохирург, много жизнерадостен и отзивчив колега.

Д-р Рафаел Юлзари работи в клиниката като асистент от 1960 г. През 1968 г. създава отделение по стереотаксична хирургия на Паркинсонизма при Центъра по Неврология и Психиатрия на 4-ти километър, която по-късно става II неврохирургична клиника. Там Д-р Юлзари провежда оперативната и научна дейност под ръководството на Проф. Г. Савов. Плод на тази му дейност е успешно защитената през 1977год. дисертация на тема „Стереотаксично лечение на паркинсонизма“. Д-р Р. Юлзари продължи да работи в Клиниката по Неврохирургия на „Александровска“ болница след обединението на I и II Неврохирургични клиники, като главен административен асистент и ръководител на мъжко неврохирургично отделение.

Първият щатен ординатор невроанестезиолог към Клиниката по Неврохирургия е **г-р Русу Русев**, той е сред първите анестезиолози в България. Специализирал е анестезиология в Чехословакия, като преди това е работил във хирургичното отделение на II гр. Болница - София. Д-р Русу Русев беше добър професионалист и с право е причислен към пионерите в невроанестезиологията.

Първият асистент невроанестезиолог постъпил в клиниката е **г-р Коста Саев**, който полага основите на една научна анестезиологична дейност основаваща се изцяло върху неврохирургичната оперативна работа. Изключителен научен работник с подчертан вкус към новото и неразработеното в невроанестезиологията в България. Д-р Саев ни остави множество научни публикации в невроанестезиологията, които и днес са актуални и като пример за подражание от неговите следовници. За жалост сравнително ранната му смърт не му позволи да завърши дисертационната си работа посветена на толкова важна тема „Мозъчен едем и лечението му“. (фиг. 13)

Така изграден този неврохирургичен екип понася на плещите си цялата тежест и трудностите в работата през онези години за да се развие, утвърди и издигне до едно модерно ниво Катедрата по неврохирургия в Александровска болница.

Ако петдесетте години са време на полагане основите на Клиниката по неврохирургия, шестдесетте години - време за създаване и усъвършенстване на неврохирургични кадри, то седемдесетте години бележат определен напредък в условията за оперативна дейност и подобряване възможностите за ранна и точна диагностика. Напредъка и в други специалности, като неврология, анестезиология и реанимация, неврорентгенология и др. с които неврохирургията е в тясна връзка, подпомагат бързото и успешно развитие на неврохирургията. Гигантска е крачката, която се прави с прилагането на компютърната томографията за диагностиката на неврохирургичните заболявания. Тези процеси най-силно се чувствуват в Неврохирургичната клиника на Александровска болница. Не по-малко значение има и факта, че тук започва да работи и първия скенер (ком-

Фиг. 13. От ляво на дясно седнали: проф. А. Карагъзов, д-р Н. Василев, проф. Ф. Филипов, проф. П. Петров, д-р Ст Добрев. Втори ред: д-р К. Чанков, д-р Н. Смилкова, д-р В. Христов, д-р Брюхнев, д-р Р. Юлзари. Трети ред: проф. П. Веца, двама специалианти, д-р Гавазов, д-р Цв. Стаменова

плътнен томограф) в България - през 1977г., което дава съществен тласък за развитието на неврохирургията.

В началото на седемдесетте години се засилва и кадровият потенциал на катедрата. Постъпват на работа д-р Филип В. Филипов, д-р Симон Унджиян, д-р Стефан Габровски, д-р Теодора Гудева и д-р Маргарита Каменова.

Доц. д-р М. Каменова от 1973 г. завежда невро-хистологична лаборатория към Катедра по неврохирургия. През 1987г. е хабилитирана и отива на работа в Плевен, а понастоящем е началник на клиничната патология в институт „Н.И.Пирогов“.

Доц. д-р Т. Гудева е първия щатен невроофтальмолог към Катедрата по неврохирургия (по-късно към Катедрата по неврология) и работи в Александровска болница до пенсионирането си. Нейна е заслугата за основаването и развитието на първия самостоятелен невроофтальмологичен кабинет със сериозна и задълбочена научна и практическа дейност.

Доц. д-р Филип Василев Филипов, постъпва в Катедрата по неврохирургия през 1970г. като ординатор. Няколко години по-късно е избран за асистент, след това работи във I-ра неврохирургична клиника (IV-ти км) и ИЛЧГ. Защищава дисертация през 1986 г. докато е към Катедрата по неврохирургия на Александровска болница, а в последствие е избран за доцент в Мед.Факултет. Плевен, където и до днес завежда Клиниката по неврохирургия.

Доц. Д-р Стефан Николов Габровски постъпва в Клиниката по неврохирургия на Александровска болница през 1971г., като стажант-асистент. Той работи първоначално много активно по проблемите на детската неврохирургия. През 1978 г. успешно защитава дисертация на тема „Диагностична стойност на мозъчната ангиография при детска хидроцефалия“. Специализира детска и съдова неврохирургия в Москва и СанктПетербург. През осемдесетте години специализира микроневрохирургия в Париж. Доц. д-р Ст. Габровски израства професионално и творчески в Клиниката по неврохирургия на Александровска болница. Той е от онези кадри, които пренасят неврохирургичен опит и знания извън пределите на Александровска болница. През 1989 г. се хабилитира в Университетска болница „Царица Йоанна“ където създава и ръководи неврохирургично отделение до 2000 г. От 2001 г. той ръководи Секцията по неврохирургия към институт „Н. И. Пирогов“.

Като всяка млада специалност и неврохирургията бележи бързи темпове на развитие. В този смисъл от много голямо значение е създаването на кадри и задълбоченото и сериозно разработване на най-важните проблеми на детската неврохирургия. Това не става изведнъж а постепенно, целенасочено и с дългогодишния труд на много неврохирурзи. Основите безспорно са положени от проф.д-р П. Петров, който посвещава много години от своята практическа и творческа дейност на детската неврохирургия. Така се създават условия за изграждането на едно функционално отделение по

детска неврохирургия в рамките на женското отделение на Клиниката по неврохирургия на Александровска болница. Отделението се ръководи от проф. П. Веца и там работят д-р С. Унджийн и д-р Ст. Габровски. Огромна е заслугата на проф. д-р П. Веца за подготовката на кадри и създаването на условия за работа по детска неврохирургия.

Проф. д-р Панайот Франтишек Веца, е първоприемникът на усилията на проф. д-р П. Петров в областта на детската неврохирургия. Той посвещава целия си професионален живот на детската неврохирургия въпреки, че работи успешно и във всички останали области на неврохирургията. Проф. д-р П. Веца също е един от строителите на Катедрата и Клиниката по неврохирургия на Александровска болница, където постъпва като много млад лекар през 1955 г. Желанието и интересът му към неврохирургията са огромни и отначало работи на доброволни начала, но скоро бива избран за асистент. Благодарение на професионалните си качества, упорития труд и подчертания интерес към научно творчество той достига до ръководител на женското отделение в Клиниката, където разкрива и функционално детско отделение. Там се включват да работят д-р С. Унджийн, д-р Ст. Габровски, д-р К. Георгиев, а по-късно д-р Хр. Цеков и д-р М. Маринов. Проф. д-р П. Веца работи във всички области на неврохирургията, но пристрастията са му в областта на детската неврохирургия. Той също така успешно изпълнява задачите си на административен главен асистент до хабилютирането си. Особен интерес има към въпросите на неврохирургичното лечение на детската хидроцефалия. Още през 1966 г. излиза първата статия, където проф. д-р П. Веца заедно с проф. д-р Ф. Филипов споделят своя опит от първите 21 операции на деца с хидроцефалия на които е правена вентрикуло-атрио анастомоза с клапата на Пуденц. Това е един впечатляващ опит и то само 9 години след като е изработена тази клапа от Пуденц. Следват много и различни разработки по всички въпроси на детската неврохирургия. Под ръководството на проф. д-р П. Веца е впрегнат целия колектив на детско отделение. Резултатите не закъсняват: под формата на дисертационни разработки са обхванати всички по-важни теми на детската неврохирургия. Заслугата в това отношение е изцяло на проф. д-р П. Веца. През 1966 г. той успешно защитава дисертация за Кандидат на медицинските науки на тема: „Топична ангиографска диагностика на мозъчните тумори с челна локализация“ а през 1978 г. докторска дисертация на тема „Хирургическо лечение на детската хидроцефалия“. През 1982 г. проф. П. Веца постига заветната си мечта - създава първото самостоятелно многопрофилно детско неврохирургично отделение в пределите на неврохирургичната клиника в Александровска болница, където продължава да отдава богатия си професионален опит на своите ученици и последователи. (фиг. 14)

Учебно-преподавателската дейност на проф. П. Веца е доста разнообразна като включва много теми на неврохирургията и неврорентгенологията. Особен интерес разбира се будят първите изнасяни от него лекции по детска неврохирургия пред невролози, педиатри и неврохирурзи. От колектив под неговата редакция излизат две монографии: „Тумори на ЦНС в детската възраст (1987 г.)

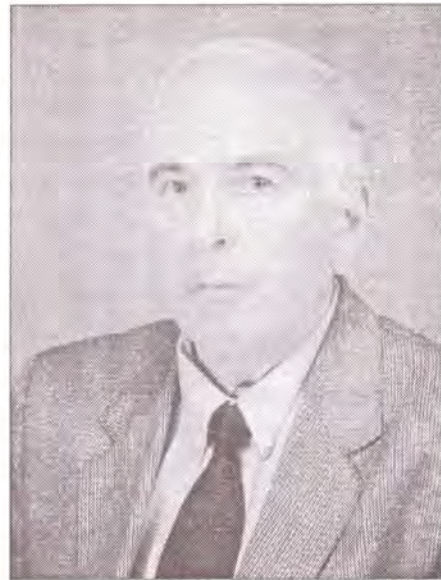
Фиг. 14. От ляво на дясно: проф. П. Петров, д-р Н. Смилкова, проф. П. Веца

и „Детска неврохирургия“ (1989 г.), които и до днес остават единствените български ръководства по детска неврохирургия. Големи са също така и заслугите му за подготовката на млади кадри като дългогодишен ръководител на студентския кръжок по неврохирургия.

Още с постъпването си в Катедрата по неврохирургия проф. д-р П. Веца показва подчертан интерес и активно участвува в научноизследователската дейност. Разработил е разнообразни научни теми, но най-голямата тежест пада върху темите от детската неврохирургия. Има над 200 научни труда, участвал е във много научни конференции и конгреси у нас и чужбина и с някои свои разработки е известен и международно признат автор.

Ст.н.сър. I ст. д-р Симон Арам Унджиян е следващия ръководител на детското отделение. (фиг. 15) В Клиниката по неврохирургия е от 1971 г., а за асистент е избран през 1972 г. С постъпването си в Клиниката активно се включва в цялостната практическа и консултативна

Фиг. 15. Проф. д-р Симон Унджиян

дейност, поради факта, че има специалност по неврохирургия от 1969 г. През 1978 г. успешно защитава дисертация на тема „Стойност на брахиалната ангиография за диагностиката и предоперативната преценка на туморите в ЗЧЯ в детската възраст“. През 1982 г. става завеждащ детско неврохирургично отделение, като заедно с това изпълнява и длъжността на главен административен асистент. През 1992 г. е избран за ст.научен сър. I ст. Фактически повече от 20 години завежда детското отделение на неврохирургичната клиника на Александровска болница до пенсионирането си през 2002 г. Още след избирането му за асистент през 1972 г. активно участва в преподавателската дейност на Катедрата: преподава на студенти и специализиращи лекари като води курса по детска неврохирургия пред неврохирурзи, педиатри, невролози и др. специалисти.

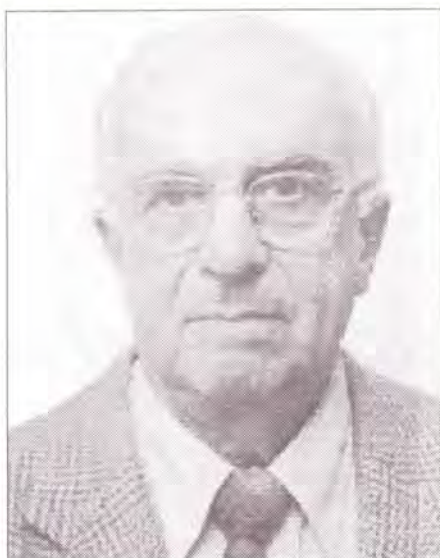
Научните му интереси са предимно в детската неврохирургия, има общо над 150 публикации. Активен участник е в много научни конференции, симпозиуми и конгреси у нас и в чужбина. Съавтор е на две монографии и на ръководството по неврохирургия от много томника по клинична хирургия. Членува в 2 международни научни дружества по неврохирургия. Ст.н.сър. I ст. д-р С. Унджиян има несъмнен принос в развитието и утвърждаването на детската неврохирургия, доколко и в каква степен, това трябва другите да преценят, защото „недостоеен е оня, който не се съмнява в себе си“.

Появата и развитието на детската неврохирургия в рамките на Катедрата е първото обособено направление с профилирани неврохирурзи, което до голяма степен благоприятствува катедрата да се доближи до европейските стандарти. Заедно с това започва и въвеждането на модерна оперативна техника и инструментариум. Микроневрохирургията навлиза все повече в ежедневието на оперативната дейност. В операционната зала влизат съвременни микроскопи, ултразвуков аспиратор, медицински лазер, апаратура за интраоперативно електрофизиологично мониториране и инструментариум за стереотаксична неврохирургия. В Катедрата и Клиниката по неврохирургия се чувства началото на един нов етап на преход от микроневрохирургичния и анатомичен подход към инструментално-технологичния.

Именно на тази граница е мястото на следващия ръководител на Катедрата - **Проф. д-р Агруш Едуард Къркеселян**. (фиг. 16)

Той е роден през 1932 г. в Истанбул. Завършва медицина в Пловдив през 1957 г. В Катедрата по неврохирургия постъпва през 1963 г. Специалност по неврохирургия придобива през 1966 г. и последователно е избран за асистент, старши и главен асистент. През 1973 г. успешно защитава кандидатска дисертация на тема: „Ангиографска диагностика при субтенториални тумори и съдови поражения на вертебробазиларната система“. След това в продължение на 2 години специализира и работи в Кантоналната Университетска болница в Женева, където усвоява най-модерните за

Фиг. 16. Проф. д-р Агруш Едуард Къркеселян

качества на добър ръководител не остават незабелязани и по-късно той заема и по-високи длъжности в административната йерархия. Става последователно зам. директор, а след това и директор на тогавашния Научен институт по неврология, психиатрия и неврохирургия към МА.

Успоредно с всичко това той не изоставя и активната си научна дейност. Проф. д-р А. Къркеселян участва и организира редица научни форуми по неврохирургия и прави задълбочени научни разработки в много и различни области на неврохирургията. През 1981 г. успешно защитава дисертация за „Доктор на медицинските науки“ на тема: „Приложение на микрохирургичната техника при транскраниални операции на селарната област“ През 1987 г. е избран за професор, от 1986г. е ръководител на Катедрата и Клиниката по неврохирургия при Медицинския факултет в Александровска болница. Под негово ръководство и много активно участие, научната дейност в Катедрата продължава на модерно и съвременно ниво. Разработват се важни и значими теми от неврохирургията. Провеждат се редовни конференции и участия във всички по-сериозни и големи неврохирургични форуми. Характерното за него е, че той стимулира и подпомага всички свои сътрудници, подтиква ги към научно развитие. Така под негово ръководство като научен ръководител успешно защитават дисертации 4-ма неврохирурзи. Под негово ръководство и активно съдействие израснаха 3-ма професори и 2-ма доценти. Всепризнат учен и организатор под неговото перо излизат над 150 научни труда и няколко монографии. Под негова редакция излиза и най-новото ръководство по неврохирургия. Създател е и главен редактор на списание „Българска неврохирургия“ в продължение на години. Проф. Къркеселян развива и обогатява онаследеното в учебната дейност в Клиниката с подчертан акцент върху следдипломната квалификация. Запазил духа на предшествениците си, той продължава да полага големи грижи за професионалното издигане на сътрудниците си. Под негово ръководство и много активно участие цяла плеяда български и чуждестранни лекари се обучават и придобиват специалност.

Развитието на неврохирургията у нас не можеше да не се влияе от непрекъснатите тенденции на навлизане на модерните и авангардни технологии в диагностиката и оперативното лечение. Непрекъснатият технологичен прогрес създаде и ново поколение неврохирурзи годни да посрещнат един следващ етап в развитието на неврохирургията, когато тя от изкуство и наука се превръща в наука и технология. Разбира се този етап е „предварително предизвестен“ за Катедрата и Клиниката по неврохирургия, която винаги е била отворена и възможно най-рано е въвеждала всичко ново и съвременно. Успоредно с това в катедрата се съхраняват и развиват натрупаните традиции и професионален опит. През 2000 г. ръководител на Катедрата по неврохирургия към МФ, МУ - София Александровска болница става **проф. д-р Кирил Василев Романски. (фиг. 17)**

времето си оперативни методи в неврохирургията и най-вече микроневрохирургията. Проф. д-р А. Къркеселян има най-голям принос за въвеждането на микроневрохирургията като рутинен метод в ежедневието на операционната. Първите микроневрохирургични операции в Катедрата се извършват от проф. А. Карагъзов отначало спорадично във II неврохирургична клиника (IV-ти километър), а по-късно след обединението на 2-те клиники и в Александровска болница. Микроневрохирургията и микроанатомичното начало като рутинна оперативна дейност в Клиниката по неврохирургия на Александровска болница се популяризира най-вече от проф. д-р А. Къркеселян. Негов е приносът и за въвеждането в клиниката на трансфеноидалната хипофизарна хирургия, предния шиен достъп и операциите в седалищно положение при процеси в задната черепна ямка.

Много усилия и енергия проф. д-р А. Къркеселян влага като главен административен асистент. Деловите му

Той е роден в гр. Плевен през 1943 г. Завършва медицина в София през 1969 г. и от следващата година е асистент в Катедрата по Анатомия на Медицинския факултет. В Катедрата по неврохирургия постъпва през 1973 г., като отначало работи при проф. д-р Л. Карагьозов във II-ра неврохирургична клиника (IV-ти километър) и няколко години по-късно след сливането на 2-те клиники остава в Александровска болница. През 1974-1975 г. специализира в Институт за мозъчни изследвания „Макс-Планк“ във Франкфурт на Майн. От 1978 г. защитава кандидатска дисертация на тема „Ултраструктура на субталамусното ядро и някои от връзките му“ и става доктор по медицина. От 1989 г. е хабилитиран като Ст.н.сътр. II ст. по съдова неврохирургия. През 1998г. след успешна защита получава научната степен „Доктор на медицинските науки“. Темата на дисертацията му е „Микроанатомични и клинични изследвания при мозъчни аневризми“. През 2000 г. е избран за професор по неврохирургия. Проф. д-р Кирил Романски е водещ неврохирург специалист, много търсен консултант и оператор при най-трудните и проблемни неврохирургично болни, който владее най-съвременните, оперативни неврохирургични методи. В своята практика той съчетава натрупания клиничен опит със солидните си анатомични познания без да е чужд на технологичното направление, което напоследък навлиза в неврохирургията. В своята неврохирургична практика той се отличава с голяма прецизност и перфекционизъм.

Фиг. 16. Проф. д-р Кирил Романски

Проф. д-р К. Романски е дългогодишен преподавател още от времето когато е асистент по анатомия. По-късно като неврохирург, той активно участва в учебно-преподавателската работа с упражнения, лекции, семинари и курсове по неврохирургия, хирургия, неврология, онкология и др., както за студенти така и за специализанти, Учебно-преподавателската му дейност се отличава с отлична информираност и представяне на най-новото в неврохирургичната теория и практика. Съавтор е на една монография и ръководството по неврохирургия.

Научната му дейност включва над 150 публикации със значителен брой заглавия в чужди издания. Проф. д-р К. Романски е ерудиран, задълбочен и системен научен работник с оригинални експериментални изследвания в областта на невроанатомията, както и научни разработки обхващащи всички раздели на неврохирургията, оценени и публикувани у нас и в чужбина.

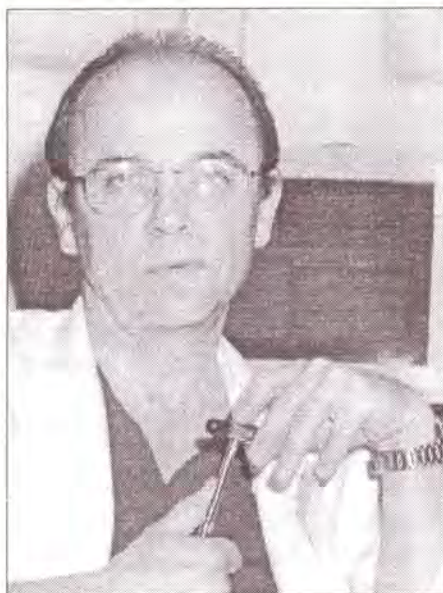
Проф. д-р К. Романски активно е участвувал във всички прояви по неврохирургия у нас и някои международни форуми. Той членува и в гружеството по Анатомия, Хистология и Ембриология, гружеството по Невронауки, Европейската асоциация по Неврохирургия, Немското анатомично гружество, Световната асоциация по Невропатология и др.

Проф. д-р К. Романски е един от водещите неврохирурзи на България, национален консултант по неврохирургия с трайно присъствие в настоящето и бъдещето на катедрата.

Като всяка млада специалност и неврохирургията се развива с бързи темпове, достигайки европейските стандарти. Заедно с това също така се увеличават и задълженията и отговорностите, което изисква и изестно разделение на ръководните функции. Така през 2000 г. ръководството на Клиниката по неврохирургия в Александровска болница се поема от **Проф. д-р Венцеслав Асенов Бусарски. (фиг. 18)**

Той е роден в Благоевград през 1948г. Завършва с отличен успех медицина в София през 1973 г. Като първенец на випуска веднага идва на работа в Клиниката по неврохирургия на Александровска болница като стажант - асистент. Специалност по неврохирургия придобива през 1980 г., а през 1982 г. успешно защитава дисертация на тема „Следоперативен компютертомографски контрол при интракраниални обемни процеси“. Хабилитиран за доцент през 1988 г. През 1996 г. успешно

Фиг. 18. Проф. Д-р В. Бусарски

защитава дисертация за „Доктор на медицинските науки“ на тема „Микрохирургия на черепномозъчната основа“. Става професор по неврохирургия през 1998 г. Специализира неврохирургия в Германия 1986-1987 г.

Проф. д-р В. Бусарски е отлично подготвен неврохирург, владеещ до съвършенство най-съвременните оперативни методи в неврохирургията. Още с постъпването си в Катедрата проявява подчертан интерес към най-новите и уникални минимално-инвазивни оперативни методи. Той е най-яркият представител на технологичното направление в съвременната българска неврохирургия. Има личен принос за ранното въвеждане на неврохирургичните новости в работата на Клиниката, като се започне от микроневрохирургията и се мине през ултразвуковата аспирация, лазерната неврохирургия, стереотаксията, перкутанната нуклеотомия и се стигне до интраоперативната невронавигация и невроендоскопия. Автор е на оригинални оперативни достъпи - суперолатероорбитотомия. Той винаги се е отличавал с висока информираност и новаторски дух. Към днешна дата се радва на завиден авторитет сред Българската неврохирургична общност, много търсен и можещ специалист.

Проф. д-р В. Бусарски е дългогодишен преподавател с непрекъснато и активно участие в учебната работа на Катедрата. Увлекателен лектор, в продължение на десетилетия преподава с вещина и компетентност в курсове за студенти и специализиращи лекари и участва в изпитни комисии за специалност, конкурси и ръководство на аспиранти. Научната дейност на проф. д-р В. Бусарски е солидна, задълбочена и последователна като включва всички области на неврохирургията. Има над 200 научни трудове и публикации, като много активно участва във всички научни прояви по неврохирургия у нас и чужбина. Публикувал е научни трудове в реномирани чужди издания и е участвувал в почти всички европейски и световни конгреси през последните няколко години. Председател е на Българското Дружество по Неврохирургия, съпредседател на секция „Гръбнак“ заедно с ортопедичното дружество, член е на Комитета по обучение на Европейската асоциация по неврохирургия. Проф. д-р В. Бусарски може да бъде наречен технократ в своята работа, актуален и модерен, внедряващ навреме новото, но на базата на голям опит и усвоени предишни научни знания и традиции. Именно това го прави солидна опора на днешната неврохирургия и му очертава блестяща перспектива за бъдещето.

Така стъпка по стъпка в Катедрата се постави една солидна основа за творческа дейност и се подготвиха отлични неврохирурзи които днес работят много успешно на неврохирургичното поприще и може би са утрешните ръководители.

Доц. д-р Марин Белев Маринов е в Катедрата по неврохирургия от 1979 г. Той може да се нарече „възпитаник“ на детско неврохирургично отделение. През 1986 г. успешно защитава дисертация на тема „Хирургично лечение на интракраниалните арахноидни кисти в детска възраст“. През 1993 г. е хабилитиран за доцент. Специализира в неврохирургични клиники в Германия и САЩ, след което завежда Клиниката по неврохирургия в ДУБ „Св. Анна“ в София. През 2003 г. той се завръща в Клиниката по неврохирургия на Александровска болница като завеждащ отделение. Научните му интереси са в областта на детската неврохирургия, хирургия на мозъчносъдовите заболявания, туморите на хипофизата, интраоперативната невронавигация и електрофизиологичното мониториране. Автор и съавтор на над 120 публикации и 3 монографии. Доц. Маринов разработва и защитава през 2006 г. дисертация за ДМН на тема „Съвременни възможности на трансфеноидалната хирургия при хипофизните аденони“ (фиг. 19).

Доц. д-р Христо Цеков Цеков започва работа в Катедрата по неврохирургия на Александровска болница от 1979 г. Отначало работи в отделението по детска неврохирургия. Там са насочени

Фиг. 19. От ляво на дясно: Доц. С. Габровски, Доц. М. Маринов, Проф. А. Къркеселян

и научните му разработки. През 1985 г. успешно защитава дисертация на тема „Неврохирургичен подход към спина бифида аперта и съпътстващата я вътрешна хидроцефалия“. От 2003 г. е хабилитиран за доцент и оттогава завежда детско неврохирургично отделение. Научните му трудове в преобладаващата си част са посветени на детската неврохирургия и надхвърлят 150 публикации и доклади.

Научно-изследователската дейност в Катедрата по неврохирургия работа. Тя се изразява в сериозни публикации, участия в национални, международни и световни конгреси и конференции. Не на последно място са и разработките и защитите на дисертации. Освен до тук споменатите, иска ми се да отбележа някои от по важните и успешно защитени разработки и на други сътрудници от Катедрата и Клиниката по неврохирургия. Така през 1976год. **д-р Николай Тошков** успешно защити кандидатска дисертация на тема „Ликворна, миелографска и радиоизотопна диагностика на хроничния спинален арахноидит“ На следващата година е защитата на **д-р Рафаел Юлзари** „Стереотаксичната неврохирургия при лечение на паркинсонизма“. **Д-р Костадин Карагъзов**, който е асистент в Катедрата но повечето време работи в Неврохирургичната база за лечение на Епилепсията в с. Искрец, разработва и успешно защитава кандидатска дисертация на тема: „ Хирургично лечение на темпоралната епилепсия“ през 1980год. Не бива да се пропуснат и някои други дисертации като тази на **д-р Виолета Арнаудова** от 1988год. посветена на „Следоперативните интракраниални хематоми“. В по-ново време след 16 годишен период на прекъсване кандидатски дисертации защитиха **д-р Васил Каракостов** на тема „Стереотаксични КТ-базирани интервенции при мозъчни процеси“, **д-р Венелин Герганов** - „Хирургическо лечение на вестибуларните шваноми“ (2004 г.) и **д-р Румен Попов** - „Хирургично лечение на каверномите на главния мозък“ (2005 г.).

Д-р Васил Христов Каракостов постъпва през 1982г., като клиничен ординатор в Клиниката по неврохирургия на МА гр. София, а през 1986г. придобива специалност по неврохирургия.

През 1987 г. е назначен за асистент в Клиниката по неврохирургия на МУ гр. София. Още с постъпването си д-р Каракостов разви активна научно-изследователска дейност и стремеж за професионално израстване. Това позволи след две години повишението му в старши асистент, а през 1996г. в главен асистент.

Защитава дисертация за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“, през 2004 г. на тема: „Стереотаксични КТ-базирани интервенции при мозъчни процеси“.

Специализира през 1998-99 г. в „Университетската кантонална болница“ в Женева- Швейцария „Стереотаксична неврохирургия“, а през 2005 г. спинална микроневрохирургия при Проф. Майер в „Ортоцентър“ Мюнхен - (Германия).

През 2006 г. д-р Васил Каракостов е утвърден за доцент по неврохирургия.

Д-р Асен Бусарски постъпва в клиниката по неврохирургия през 2003 г. Преди това работи като неврохирург в УБ „Св Анна“, от когато гатуира интереса му към минималноинвазивната и невроендоскопска неврохирургия. Провежда специализации в Университетските клиники на Мюн-

стер, Майнц - Германия и Париж. През 2006 г. успешно защити дисертационен труд на тема „Диагностични и лечебни възможности на интракраниалната невроендоскопия (реална, виртуална и навигирана).

Още от създаването си Катедрата по неврохирургия е била насочена към следдипломната квалификация на неврохирурзите от цялата страна, без да пренебрегва разбира се и учебната работа със студентите по медицина. Много и разнообразни са курсовете по СДК които са провеждани през годините и все пак неизменно остават 6 основно курса; по неврохирургия, съвременно поведение при дискови хернии, микроневрохирургия, Съдова и Детска Неврохирургия.

Първостепенна задача на Катедрата по неврохирургия още от нейното създаване е търсенето на млади кадри още от студентската скамейка и тяхното приобщаване към неврохирургичната наука и практика. Така още от края на 60^{те} години се създава студентският кръжок по неврохирургия. Първи негов ръководител е проф. А. Карагъзов а след това последователно проф. П. Веца, д-р В. Христов, д-р Хр. Рангелов.

В катедрата и клиниката от години специализират значителен брой чуждестранни лекари от много страни - Италия, Македония, Куба, Кувейт, Йордания, Палестина, Сирия, Бангладеш, Либан, Перу, Никарагуа, Доминиканската република, Виетнам, Индия и др. В резултат на това са защитени и редица дисертации: През 1982 г. **д-р Абас Али Рамаган** от Кувейт защити дисертация на тема - „Приложение на трансфеноидалния - трансептален оперативен достъп при аденомите на хипофизата. Една година след това **д-р Халил Абдул Уахед** (Палестина) успешно защити дисертация на тема „Хирургично лечение на спонтанните интрацеребрални хематоми“. През 1986 год. **д-р Есхан Махмуд** (Бангладеш) защити кандидатска дисертация на тема - „Хирургично лечение на шийната остеохондрозна миелорадикулопатия чрез преден достъп и микрохирургична техника“. В следващите години са защитени и следните други дисертации: „Резултати от хирургичното лечение на мозъчните аневризми на предната част на Вилизиевия кръг“ - **д-р Али Хасан** (Кувейт) през 1988год., **д-р Юсуф** (Кувейт) „Хирургическо лечение на тригеминалните невралгии“ 1988 г., „Съвременно поведение при мозъчните артерио-венозни малформации“ - **д-р Мунзер Ахмед** (Палестина) 1990год. и „Основни фактори влияещи на зрителните разстройства при хипофизните аденоми след трансфеноидална интервенция - **д-р С. Солейман** (Палестина) 1997 г.

Продължителен и труден път извървява родната неврохирургия, нейната история е много тясно свързана с историята и развитието на Катедрата и Клиниката по неврохирургия в Александровска болница. В течение на годините са преминали различни етапи отразяващи както усилията на ръководителите и неврохирургичните кадри, така и нивото на развитие на медицинските ни познания и опит. До голяма степен условно можем да определим следните 4 етапа в историческото развитие на неврохирургията:

I етап на т.н. „Емпирична неврохирургия“, който обхваща времето преди създаването на неврохирургична клиника от проф. д-р Ф. Филипov. Това е сравнително дълъг период когато неврохирургията се ослани предимно на опита и е повече „черепна“ хирургия, прилагана предимно при невротравмите.

II етап на т.н. „Клинична неврохирургия“, когато на преден план е невротомографичната диагностика, симптоматологията и оперативните умения на неврохирурзите.

III етап на т.н. „Микрохирургична неврохирургия“ когато новите технологии започват да навлизат и водещо е микроанатомичното и микрохирургично начало.

IV етап на т.н. „Модерно-технологична и минимално-инвазивна неврохирургия“ когато прогресивните и най-модерни технологии мощно навлизат и „превземат“ и диагностиката и оперативното лечение. Разбира се тези 4 етапа се преливат един в друг, като всеки предходен подготвя следващия. Едно е сигурно - през целия този период неврохирургията не престава да бъде наука и изкуство.

Катедрата и Клиниката по неврохирургия на Медицинския факултет в Александровска болница устояха на превратностите на времето, като в най-голяма степен запази своя облик и специфичност. Безспорен в това отношение е приносът на всички работили и работещи в нея да съхранят всичко ценно от миналото и творчески да продължат делото на своите учители, да предадат и да преподават на идващите поколения обогатени и осъвременени традициите на родната неврохирургична школа.

Днес ние сме изправени пред моралните белези на новото време поставящи въпроса за човечността, морала и въпросите на бъдещето. Във времето на модерните технологии, на бързината и скоростите забравяме нерядко не само хуманността, но и силата на собствената си природа. Въобще общочовешките добродетели нужни на лекаря в духа на които ние сме възпитавани. Нека не забравяме, че хирургията е изкуство, което се усеща с душата и се изживява дълго и продължително. Нека не смятаме добротата и хуманността за глупост, а уважението да не е продиктувано от страх. Нека не забравяме, че духовните ценности и нравствеността във всички професионални сфери трябва да заемат най-високото място в йерархията на живота. Дали днешните млади колеги ще пренесат тези послания в бъдещето? Сигурно, но вече не в такава остаряла, а в някаква нова съвременна форма. Ние можем и трябва да се гордеем с днешното поколение неврохирурзи, защото те уважават и следват примера на своите учители, щедро даряват енергия и мисъл за напредъка на неврохирургията и ни изпълват със спокойствие за утрешния ден.

ЛИТЕРАТУРА

1. Апостолов, М.; История на медицината, ДИ „Медицина и физкултура“, София, 1992г., стр. 43-47
2. Боев, П.; Символични трепанации от България. Известия на Института при БАН, 1964г., № 9-10, стр.61-64
3. Вецак, П., Унджийн, С., Габровски, Ст.; Бележки върху историята на неврохирургията. Неврология, психиатрия и неврохирургия, София, XII, 1978, №4, с. 298-303
4. Къркеселян, А.; 75 години Медицински факултет- Юбилеен сборник под редакцията на М. Апостолов, София, 1993, Издателство на БАН, стр. 225-227
5. Лесев, М., Чипилски, Д., Крушев, И.; Неврорентгенология, „Медицина и физкултура“, София, 1976, стр. 5-8
6. Петров М., Чакъров А. Създаване и развитие на българската хирургия до 1978год. София, 2003год. ИК „Коларов и син“ стр. 170
7. Узунов, Г.; 40 години Медицински факултет, под редакцията на А. Панев, София, ДИ „Медицина и физкултура“ 1958г., стр. 260-268
8. Филипов Ф. Върху черепните наранявания и евакуацията ил. „Военна санитарна мисъл“. София, год.II, книга 1, 1941г., стр. 5-8
9. Petrov P. and V. Bussarsky; Perspectives in international neurosurgery; Neurosurgery in Bulgaria, Neurosurgery, vol. 9, №6, 1984, p. 758

III. ИСТОРИЯ И РАЗВИТИЕ НА КЛИНИКАТА ПО НЕВРОХИРУРГИЯ ПРИ ББАЛ - СОФИЯ НА ВОЕННО-МЕДИЦИНСКА АКАДЕМИЯ

доц. Александър Петков

Клиниката по неврохирургия от 2000 г. е структурно звено на Катедра „Неврология и неврохирургия“ при Департамент „Военна хирургия“ на Многопрофилна Болнична База за Активно Лечение - София на ВМА. Създадена е през 1962 г. на база на съществуващото от 1951 г. Неврохирургично отделение към Общовойсковата болница, което от 1961 г. е включено в състава на Катедра по „Военно-полева травматология на нервната система“, ръководена до 1986 г. от **ген.-майор проф. Ганчо Савов**. След създаването на ВМА, от 1986 г. Началник на Клиниката по неврохирургия е **полк. проф. Тодор Стоянчев**, а от 1990 г. - **полк. доц. Димитър Кръстев**. От 1993 г. Началник на Клиниката по неврохирургия е **полк. доц. Александър Петков**.

Клиниката разполага с 35 болнични легла и 20 души квалифициран медицински персонал, от които 7 лекари, 10 медицински сестри и 3 операционни сестри. Двама от неврохирурзите са хабилитирани доценти с придобита научна и образователна степен „Доктор“ по медицина и един е Главен асистент. Щатно са обособени две отделения с двама Началници на отделения и двама лекари-ординатори.

ген.-майор проф. Ганчо Савов

полк. проф. Тодор Стоянчев

полк. доц. Александър Петков

Към клиниката работят допълнително и 4 лекари от Неврохирургичното отделение на Диагностично-Оперативната Секция при катедра „Спешна медицина“, един от които е Началник на отделение и трима лекари-ординатори. Клиниката и двете операционни зали са снабдени с модерно оборудване, позволяващо приложението на съвременни високо-технологични методи като: ултразвукова аспирация, невроендоскопия, микродисектомия и невронавигация. В оперативната дейност рутинно приложение намира микрохирургичната техника и използването на модерна видеозаписна апаратура. Неврохирургичният инструментариум и консумативите са съобразени със съвременните изисквания за високоспециализирана неврохирургична дейност. Освен планова неврохирургична дейност, Клиниката по неврохирургия оказва и денонощна спешна неврохирургична помощ за невротравматологични заболявания както за военнослужещи, така и за цивилни граждани по район, определен със Заповед на Министъра на здравеопазването № РД 09-492/24.11.2003 г., изменена и допълнена със Заповед № РД 09-1018/22.12.2004 г. за спешна хоспитализация по райони в гр. София.

Структурата, персоналът, модерното оборудване и организацията на работа отговарят на необходимите изисквания за акредитиране на клиниката в състава на многопрофилна болница от национално ниво, позволяващо и гарантиращо извършването на качествена диагностична и лечебно-хирургична високоспециализирана дейност според правилата на добрата клинична практика и спазване правата на пациентите и персонала.

Спецификата на Военно-медицинска академия и 50-годишната история определят Клиниката по неврохирургия като една от водещите в страната при лечение на *невротравми* - черепно-мозъчни, гръбначно-мозъчни, огнестрелни и периферно-нервни. Защитени са четири дисертационни труда по проблемите на невротравматизма. В тази насока продължава разработването на научни теми като: хирургично лечение на тежките черепно-мозъчни травми; диагностика и поведение при шийни гръбначно-мозъчни травми; огнестрелни наранявания на главата и гръбначно-мозъчни огнестрелни наранявания. В областта на *невроонкологията*, лечебната дейност на клиниката е насочена към съвременното лечение на мозъчните глиални тумори, хирургично лечение на паренхимните мозъчните метастази, класическа и трансназална хирургия на хипофизарните тумори, микрохирургия на стволите тумори, микрохирургия на интрамедуларните тумори и др. *Мозъчно-съдовата патология* е застъпена в лечебната дейност на клиниката чрез микрохирургично лечение на съдови аневризми (вкл. и множествени), съдови малформации и др. вродени и придобити съдови заболявания на нервната система. От *функционалната неврохирургия* се извършват операции за хирургично лечение на мозъчната епилепсия, микрохирургия на тригеминалната невралгия и др. Поставено е началото и на трансплантация на стволови клетки. Съществен елемент в лечебната дейност на клиниката е *спиналната неврохирургия* при дегенеративен гръбнак и друга гръбначна патология с прилагане на всички съвременни методи на инструментация. Една от разработваните научни теми в тази насока е за хирургичното лечение на дегенеративните заболявания на гръбначния стълб.

Научно-изследователската дейност на клиниката обхваща редица публикации в периодични и продължаващи издания, разработването на научни трудове, учебници, ръководства и монографии, както и участие в национални и международни научни форуми. Всички неврохирурзи са членове на Българското Неврохирургично Дружество и колективни членове на Европейската и Световна асоциация по неврохирургия. Един от лекарите е член на Американското Дружество по Клинична Онкология и Европейската Асоциация по Невроонкология, а друг - на Евроакадемия Мултидисциплинария Невротравматологика.

Учебно-преподавателската дейност на клиниката обхваща обучението на специализанти и докторанти по неврохирургия, лекари от системата на Министерството на отбраната, както и провеждането на тематични курсове за продължаващо следдипломно обучение на лекари.

IV. ИСТОРИЧЕСКИ БЕЛЕЖКИ ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА СЕКЦИЯТА ПО СПЕШНА НЕВРОХИРУРГИЯ ПРИ МБАЛСМ „Н. И. ПИРОГОВ“ - София, ЕАД

ст. н. с. II ст. д-р Ал. Табаков, гмн
ст. н. с. II ст. д-р Ст. Габровски, гмн
д-р Г. Павлов

Началото на неврохирургичната помощ в Институт „Н. И. Пирогов“ се поставя през 1952 година, когато към травматологичното отделение се разкрива сектор за черепномозъчни и гръбначномозъчни травми, завеждан от д-р Андрей Алексиев Лещански (1909 - 1994). Завършил медицина в Софийския университет през 1936 година, през периода 1940 - 1944 години д-р Лещански специализира хирургия в I-ва хирургическа клиника на Александровска болница. Участва в двете фази на Отечествената война, натрупвайки богат опит в лечението на огнестрелните наранявания на централната нервна система (ЦНС). След войната остава на служба като хирург във Военна болница - София и началник на хирургическо отделение във II-ра дивизионна болница в град Хасково. Уволнен от военна служба, от 1948 до 1952 години работи в Гръцка партизанска болница в Банкя (филиал на Болница „Червен кръст“), а до пенсионирането си - в НИСМ „Н.И. Пирогов“.

д-р Андрей Алексиев
Лещански (1909 - 1994)

Ежедневна работа в сектора са били лечението на настанените в травматологичното отделение пострадали с невротравми, консултации в другите отделения на института и в страната. Извършвани са операции при открити черепномозъчни травми, интракраниални хематомы и гръбначномозъчни травми. Достъпните диагностични способности са клиничното наблюдение, рентгенографиите на черепа и гръбначния стълб и лумбалната пункция. При съмнение за интракраниални кръвоизливи са правени фрезови диагностични трепанационни отвори на страната на предполагаемия хематом.

В периода на натрупване на опит, тежки и проблемни болни са консултирани с водещите по това време неврохирурзи - доц. Ф. Филипов и д-р Л. Карагъзов от Медицинска академия, д-р Г. Савов от Военна болница.

Д-р Андрей Лещански е участвал в провежданите по това време научни конференции, споделяйки своя опит при лечението на откритите черепномозъчни травми и при острата черепномозъчна травма, сравнявайки различни оперативни достъпи при нея. Работил по въпроса за пластично възстановяване на черепни дефекти - чрез замразени трупни черепни кости (метод, разработен съвместно с д-р Мечкарски от тъканна банка на института), както и автопластика с ребро.

През 1964 година, към травматологичната клиника, се обособява неврохирургично отделение с 30 легла, ръководено от д-р Стефан Йорданов Добрев (1923 - 1976), възпитаник на клиниката по неврохирургия към ИСУЛ. След завършване на Медицинския факултет на Софийския университет през 1950 година той работи като ординатор в Окръжна болница „Рачо Ангелов“ и Медицинска академия, а от 1954 година - в неврохирургичната клиника към ИСУЛ. Има редица публикации в областта на плановата неврохирургия, повечето в съавторство с проф. Ф. Филипов, д-р П. Петров, д-р Н. Василев, д-р Л. Карагъзов.

Първоначално новосъздаденото отделение е с щат от 4 редови лекари, като в кратко време броят им се увеличава и дава възможност за 24 - часова осигуреност с неврохирург в института. Въвеждат се в практиката каротидната ангиография (с ръчно впръскване на контрастната материя), транскраниалната ехоенцефалография, електроенцефалографията, екстензията по Crutchfield

за лечение на гръбначномозъчните травми в шийната област, закриването на черепни дефекти с бързополимеризиращи пластмаси. Освен невротравматологични болни се приемат и такива със спешни съдови заболявания на мозъка, като за специфичното им лечение те се изпращат в неврохирургичната клиника към ИСУЛ. По изключение е извършвано хирургично лечение за мозъчни тумори. Разкриват се и две стаи за болни, изискващи интензивно лечение.

Научната дейност става по-богата и включва участие в научни сесии, конгреси, публикации в списания и съавторство в монографията „Спешна хирургия“ (под редакцията на А. Луканов), където частта, посветена на черепномозъчните травми е написана от Ст. Добрев, а в разработването на темата за гръбначномозъчните травми водещ автор е А. Лещански.

През 1970 г., съгласно споразумение между Министерството на отбраната и Министерството на народното здраве, неврохирургичното отделение става клиника, под методичното ръководство на Висшия военномедицински институт. За завеждащ клиника е назначен полковник доцент г-р Манол Ванев. В РНПИСМП „Н. И. Пирогов“ преминават най-плодотворните години от професионалния му живот.

Генерал проф. г-р Манол Цанев Ванев, доктор, (1927 - 2003) получава средно образование в VI-та мъжка гимназия - София. Завършва я с отличен успех, като първенец на випуска. Следва медицина през периода 1945 - 1951 години и се дипломира отново с отличие.

ген. проф. г-р
Манол Цанев Ванев,
доктор, (1927 - 2003)

Непосредствено след това е мобилизиран и започва работа като медицински офицер ординатор - хирург, отначало в VII - ми Медсанбат в град Враца, а по-късно в I-и Медсанбаг в София. През 1952 е назначен на работа като ординатор в новосъздаденото щатно неврохирургично отделение при Общармейската болница. Ученик на проф. Ганчо Савов - един от основоположниците на неврохирургичната наука и практика в България и завеждащ Катедра по военнополова травматология на нервната система във Висшия военномедицински институт, заема последователно длъжностите старши ординатор, асистент, главен асистент, завеждащ отделение, заместник началник на клиника. Специалист по неврохирургия от 1957 година. От 1958 до 1962 г. е задочен аспирант в Катедрата по неврохирургия при ИСУЛ, с научен ръководител проф. Ф. Филипков. През 1958 година публикува първото научно описание на заболяването *myositis ossificans*

circumscripta neurotica. Съчетава лечебната с научно-преподавателска дейност в курсовете за преквалификация на запасни офицери - хирурзи по специалността военно-полева неврохирургия. Защищава дисертация (1963 година) на тема: „Към клиниката и хирургическото лечение на лумбалните дискови хернии“. Хабилитиран за доцент в 1970 година, когато оглавява и новосъздадената клиника по спешна неврохирургия при РНПИСМП „Н. И. Пирогов“. Специализирал е през 1969 - 1970 г., по линия на Световната здравна организация (СЗО), по темата за мозъчния оток в клиниката Pitie - Salpêtrière в Париж. Специализирал е многократно и в неврохирургични институти в Москва, Ленинград, Стокхолм и на други места. През 1972 издава монографията „Дискогенни радикулити“. От 1982 г. е професор по неврохирургия към Медицинска академия. На първия конгрес на неврохирурзите през 1987 година е избран за председател на научното дружество на неврохирурзите в България. Същата година влиза в ръководството на Европейската асоциация по неврохирургия. Бил е консултант по спешна медицина в СЗО и на министъра на здравеопазването на Тунис. Командирован да оказва методична и практическа помощ за развитието на тази специалност във Филипините, Тайланд и Виетнам. Изнасял е лекции и извършвал демонстративни операции в Република Куба. В периода март 1979 - март 1990 години е директор на РНПИСМП „Н. И. Пирогов“.

г-р Стефан Йорданов
Добрев (1923 - 1976)

Професор Манол Ванев остава богата и разнообразна научна продукция от над 160 монографии, съавторства в книги и учебници, публикации в наши и чужди списания, доклади и съобщения на конгреси и конференции в страната и чужбина, най-вече в областта на невротравмите и дегенеративните състояния на гръбначния стълб. В България е един от първите, разработващ проблемите на дисковените радикулити.

От 1974 година като хонорирован преподавател, а от 1982 до 1990 години, вече в качеството си на професор по неврохирургия при същата катедрата на Медицинска академия (МА) - София, чете лекции по неврохирургия в курса по специална хирургия за студентите медици от IV и V курс. В системата за следдипломна квалификация на МА - София води лекционен курс по въпросите на травмата на нервната система и дисковата болест.

След 1990 г. работи като ръководител на клиниката по спешна неврохирургия към Военномедицинския институт, а по-късно е консултант към същата клиника.

Под ръководството на проф. М. Ванев клиниката по спешна неврохирургия при РНПИСМП „Н. И. Пирогов“ се развива като един от най-крупните неврохирургични центрове в страната, разполагащ с 90 болнични легла, отделение за реанимация и интензивно лечение, собствен операционен блок (с монтиран за първи път у нас таванен операционен микроскоп), офталмологичен, отоневрологичен и електрофизиологичен кабинети. Тук се разкриват първите в България отделения за детска и гръбначно-мозъчна неврохирургия. Под ръководството на проф. М. Ванев са се обучили и придобили специалност по неврохирургия 15 лекари от Клиниката. По негово време тя е база за обучение на запасни офицери по военно-полева неврохирургия и е лицензирана за водене на практически занятия по неврохирургия на студенти и специализанти.

През 1970 година от Военномедицинския институт е командирован подполковник д-р Петър Михайлов, станал по-късно заместник началник на клиниката.

Освен лекуваните до този момент пациенти с травматични увреди на нервната система започват да постъпват много повече болни за планови неврохирургични изследвания и операции. Разширява се много приемът на болни с лумбални дискови хернии, както и на такива с доброкачествени и злокачествени тумори на нервната система. Лекуват се и някои съдови заболявания на главния мозък и болни с епилепсия. В сътрудничество с рентгенолозите се въвеждат нови изследвания, каквото е сакокаудографията с водноразтворим контраст (едни от първите в страната с новия контраст „Dimer X“). В диагностичните процедури се включват пневмоenceфалографията, вентрикулографията с позитивен и негативен контраст. Съвместно с доц. Туртуриков, травматолог в Института, се извършват метални стабилизации при гръбначномозъчни травми. Въвежда се използването (като стабилизиращ материал) на специално обработени в отделението за консервиране на тъкани костни шпанове. Разработват се разнообразни серклагни техники за задни стабилизации при увреди на шийния гръбнак.

Към клиниката (1971 г.) е назначен лицево-челюстен хирург - д-р Саркис Мектубджян, с което се поставя началото на лицево-челюстната хирургия на територията на Института. Постепенно се увеличава броят на научните сътрудници. От същата година, след обзавеждане на електрофизиологичен кабинет, стават възможни електрофизиологични изследвания. През 1972 година, с преместването на д-р Виолета Стоянова от централната реанимация на Института интензивното лечение на неврохирургично болните, до този момент водено от неврохирурзи, получава качествено ново измерение. Назначават се като лекуващи лекари невролози, които се ангажират предимно с плановия контингент болни.

Увеличаването на потока пострадали в приемно-консултативното звено на Института налага от 1970 година осигуряване на лекари за денонощни дежурства в него, като през 1972 година се обособява отделен неврохирургичен кабинет.

С разкриването през 1972 година на детски сектор броят на болничните легла нараства от 40 на 60.

Назначаването на д-р Ангел Миронов в 1974 година бележи нов етап във възможностите за неинвазивни и инвазивни неврорентгенологични изследвания. В създадения по-късно неврорентгено-

логичен сектор, оборудван първоначално с линеен томограф, а по-късно и с универсален неврорентгенологичен апарат „Siemens“, се извършват катетеризационни ангиографии, катетеризационни спинални флебографии, миелографии, пневмомиеелографии и конвенционални рентгенографии. Въвеждат се редица нови, неприлагани в страната методи, като шийна миелография с латерална пункция, изследване на понтоцеребеларния ъгъл с маслен контраст, цистернография по метода на Robertson, томография при сакокаудография, нови центражи при увреди на черепната основа.

През м. август 1976 година клиниката се премества в самостоятелна сграда. Разкриват се четири специализирани отделения:

- ❖ за черепномозъчна хирургия с 45 легла, с изпълняващ длъжността завеждащ отделение н.с. д-р Ал. Табаков;
- ❖ отделение за детска неврохирургия с 20 легла, с изпълняващ длъжността завеждащ отделение н.с. д-р М. Димитрова;
- ❖ отделение за гръбначномозъчна хирургия, със завеждащ отделение д-р Р. Белопитов и
- ❖ реанимационно отделение, със завеждащ отделение н.с. д-р В. Стоянова.

На функционален принцип се обособява сектор за лицево-челюстна хирургия, ръководен от н.с. д-р С. Мектубджян. Нарастването на пациентите с наранявания на очите, носа и ушите налага, за подобряване на обслужването им, да се разкрият офталмологични и оториноларингологични кабинети. От 1979 започват да се извършват електромиографски изследвания. Създава се сектор за ранна рехабилитация и физиотерапия

От м. април 1990 до м. ноември 2000 години клиниката (получила статут на *секция по спешна неврохирургия* през 1997 година) се ръководи от ст.н.с. II ст. д-р Александър Петков Табаков (1937 -

ст.н.с. II ст. д-р Александър Петков Табаков, доктор, (1937 - 2005)

2005), доктор, започнал работа в същата от 1970 година. Защитава докторат по медицина през 1982 година на тема „Фрактури на черепната основа - проблеми на клиниката, диагностиката и лечението им“. Избран за ст.н.с. II ст. в 1989 година. Изявен специалист в областта на невротравматологията, работил активно и в областите на невроонкологията и дегенеративните заболявания на гръбнака. Има над 150 публикации и участия в конгреси и конференции у нас и в чужбина. Съавтор е в 2 монографии. С дългогодишен опит в преподавателска дейност със студенти, специализанти и в курсове за следдипломна квалификация.

През този период постепенно центърът на тежестта в работата се измества към плановата неврохирургия. В спешната неврохирургия се отрежда подобаващо внимание на стабилизиращите операции на гръбначния стълб. Въвеждат се предните техники по методите на Cloward и Caspar при увреди в шийния дял на гръбначния стълб и задни метални стабилизации при високи шийни травми - окципитоспинодеза, както и стабилизирани с рамка на

Hartshill при по-ниски шийни увреди. Прилага се стабилизация на увреди в шийния дял на гръбнака по оригинална методика на А. Табаков с метални куки и телена връзка между тях. При гръбначната хирургия в гръдния и особено в поясния отдел на гръбначния стълб се използват стабилизиращите операции с инструментите на Harrington, Luque, Hartshill. Започва извършването на задно - странична декомпресия при „взривни“ фрактури на прешлените.

Все по - широко приложение намира микроневрохирургията, както в областта на невротравматологията (премахване на травматични интрацеребрални хематоми, декомпресии на зрителния нерв по класически и приложен за пръв път в страната трансетмоиден способ, операции при травматични увреди на гръбначния мозък и периферните нерви), така и в областта на плановата неврохирургия - главно в невроонкологията. Извършват се и оперативни интервенции с помощта на Nu - IAG лазер.

През 1997 година клиниката по спешна неврохирургия получава статут на *секция*, като в състава и влизат:

- ❖ четири болнични отделения:
  - отделение за черепномозъчна хирургия с обособен на функционален принцип сектор за лицево-челюстна хирургия;
  - детско неврохирургично отделение;
  - отделение за гръбначномозъчна хирургия и
  - отделение за реанимация и интензивно лечение с операционен блок;
- ❖ сектор за ранна рехабилитация и физиолечение;
- ❖ поликлиничен сектор с неврологичен кабинет, кабинет за вторични прегледи, кабинет за лицево-челюстна хирургия, два офталмологични кабинета, два ото - рино - ларингологични кабинета;
- ❖ електрофизиологичен сектор, с кабинети за електроенцефалографски и електромиографски изследвания и
- ❖ стоматологичен кабинет.

От м. ноември 2000 година в секцията по спешна неврохирургия при МБАЛСМ „Н. И. Пирогов“ - София, ЕАД се обособяват две неврохирургични клиники. Качествено нов етап в развитието настъпва с оглавяването и по това време от ст.н.с. II ст. д-р Стефан Николов Габровски, дмн, началник на I - ва

ст.н.с. II ст. д-р Стефан Николов Габровски, дмн

клиника. Започва професионалната си кариера като неврохирург през 1971 година в Катедрата по неврохирургия при ВМИ - София. Защищава докторат по медицина през 1978 година на тема „Диагностична стойност на мозъчната ангиография при детска хидроцефалия (при деца от 1 месец до 5 години)“. Има признати специалности по неврохирургия от 1979 година, магистърска степен по обществено здраве и здравен мениджмънт от 2003 година и по спешна медицина от 2004 година. Специализирал детска и съдова неврохирургия в Москва и Петербург, микроневрохирургия в Париж. Избран за доцент по неврохирургия през 1989 година. Създава и ръководи отделение по неврохирургия към клиниката по спешна неврология и неврохирургия към ДИБ „Царица Йоанна“ през периода 1989 - 2000 г. През 2006 година придобива научна степен доктор на медицинските науки, след защита на дисертация на тема „Микрохирургия на трети вентрикул“. Специалист, с име в областите на спешната и планова неврохирургия,

ангажиран най - активно с въпросите на мозъчно - съдовата патология, микрохирургията на дълбоко разположените мозъчни тумори и с неврохирургичните заболявания в детската възраст. Разработил над 180 научни труда, с участия в редица конгреси и конференции в България и извън страната, съавтор в 6 монографии и учебници. С дългогодишен преподавателски опит в работа със студенти, специализанти и в курсове за следдипломна квалификация.

Под негово ръководство Секцията се развива като мощен център, оказващ спешна и в планов порядък неврохирургична помощ в пълен обем и в цялата ѝ гама. В настоящия момент разполага с леглови фонд от 77 функциониращи, в това число и 10 реанимационни легла. Състои се от две неврохирургични клиники с 5 неврохирургични отделения и едно отделение за лицево - челюстна хирургия, от отделение по анестезиология и интензивно лечение със сектори по анестезиология с операционен блок и реанимация и интензивно лечение, сектор по ранна рехабилитация на неврохирургичните заболявания, сектор по неврология и кабинет по електрофизиология на нервната система. Изгражда се през всички изминали години като лечебно заведение за травми от национално значение, оказващо денонощно високкоквалифицирана амбулаторна и стационарна помощ, в рамките на Института и при най- тежки и сложни случаи със съчетана травма. Организацията на работата, човешките ресурси и материално - техническата обеспеченост дават възможност да се провежда лечение на най- разнообразна патология във всички раздели на спешната и планова неврохирургия и лицево- челюстна хирургия, да се извършва на нейна територия качествена научно - преподавателска дейност в областите на невротравматологията, съдовата неврохирургия, невроонкологията, при дегенеративните заболявания на гръбнака, в детската неврохирургия, както

и при лицево-челюстните травми, при туморните и свързаните с козметичен дефект заболявания в областта на лицето. В ежедневната практика са въведени интраоперативната ултразвукова диагностика и навигация, невроендоскопията, съвременни методи за гръбначна стабилизация и инструментация.

През изминалите години и понастоящем, в Секцията са работили и работят изтъкнати специалисти - неврохирурзи, лицево-челюстни хирурзи, кинезитерапевти и други, от национално и световно значение. Израстнали и развили се в нея лекари, понастоящем са с име и в чужбина.

Научната и преподавателска дейност през изминалите години е с най-разнообразна насоченост, продиктувано от широката палитра на специалисти, работещи в нея.

Освен споменатите по-горе, защитени са и следните дисертации за научната степен „доктор“ („кмн“):

- ❖ г-р Саркис Мектубджян: „Метод за суспенсивна фиксация при долночелюстни фрактури.“ (1978);
- ❖ г-р Петър Михайлов: „Лечение на гръбначномозъчните травми по етапите на медицинската евакуация.“ (1981);
- ❖ Видю Желев: „Методика на лечебната физкултура след операции на поясни дискови хернии.“ (1984);
- ❖ г-р Венцислав Димов: „Ефект на тимпанопластиката при възпалителни и травматични увреди на средното ухо.“ (1986);
- ❖ г-р Виолета Стоянова: „Проучвания върху дихателната недостатъчност при болни с тежка черепно-мозъчна травма.“ (1988);
- ❖ г-р Николай Габровски: „Значение на задна съединителна артерия за неврохирургичната практика.“ (2003);
- ❖ г-р Георги Поптодоров: „Проблеми на диагностиката и неврохирургичното лечение при централна неврофиброматоза.“ (2004).

Има създадени четири изобретения и девет рационализации.

Монографиите, съавторството в списването на книги и учебници, публикациите, участията в конгреси и конференции на сътрудници на Секцията, общо за изминалите години, са над 1000.

От тях по-специално внимание заслужават:

- ❖ Признатото през 1973 година изобретение на ст. н. с. II ст. г-р С. Мектубджян, доктор, - „Метод за вътрешна суспенсивна фиксация при челюстни фрактури“ получило световен отзвук и признание.
- ❖ Изобретеният от г-р А. Миронов „Метод за пунктиране на cisterna magna с латерален достъп между окципиталната кост и първи шиен прешлен“. Авторът му понастоящем е признат в Европа специалист в областта на интервенционалната неврорентгенология.
- ❖ Въведеният от ст. н. с. II ст. г-р А. Табаков, доктор, „Метод за задна стабилизация на шийния дял на гръбначния стълб с куки и телена връзка между тях“.

В заключение може да отбележим, че в своята над петдесет годишна история неврохирургичната помощ в Болница „Н. И. Пирогов“ извървя един дълъг и труден път на създаване, развитие, усъвършенстване и утвърждаване. Започнала плахо с първите стъпки на г-р Андрей Лещански, затвърдила се в областта на невротравматологията под ръководството на г-р Стефан Добрев, доразвила се като поливалентна неврохирургична клиника под ръководството на проф. Манол Ванев - насоки, получили измерения на качествено ново ниво в последните години, днес секцията по спешна неврохирургия при МБАЛСМ „Н. И. Пирогов“ - София, ЕАД е с необходимите авторитет и възможности да посрещне предизвикателствата на Европейското развитие на България.

V. КАТЕДРА И КЛИНИКА ПО НЕВРОХИРУРГИЯ МЕДИЦИНСКИ УНИВЕРСИТЕТ - ПЛОВДИВ

доц. Янко Кумчев

Отделението по Неврохирургия в град Пловдив е разкрито в рамките на създадената през 1946 г. Катедра по Невропсихиатрия. Нейн основоположник и пръв ръководител е проф. д-р Кирил Чолаков. За първи главни асистенти са назначени д-р Златан Спасов (в неврологична клиника) и д-р Янко Намичев (в неврохирургично отделение).

Неврохирургичното отделение има 6 легла и се оглавява от Доц. Д-р Янко Намичев от създаването му до 1965 г.

През 1953г се обособява самостоятелна Катедра по нервни болести и неврохирургия с ръководител проф. д-р Трайчо Запрянов. Той я оглавява до 1965 г. През този период се защитават две кандидатски дисертации на д-р Димитър Китов и д-р Стефан Стефанов.

Доц. д-р Янко Намичев - завеждащ неврохирургичното отделение на Катедрата по Невропсихиатрия от 1946 г. до 1965 г.

Проф. д-р Димитър Китов оглавява клиниката по Неврохирургия от 1965 г. до 1987 г.

Доц. Симеон Петков оглавява Клиниката по Неврохирургия от 1987 г. до 1992 г. и катедрата по Неврохирургия от 1992 г. до 1993 г.

След хабилитацията си доц. д-р Димитър Китов оглавява клиниката от 1965 г. до 1987 г.

През 1965 г. отделението прераства в клиника по Неврохирургия с 45 легла. То е в състава на Катедрата по Неврология и Неврохирургия с ръководител проф. д-р Вълко Митков.

Разполага се на третия етаж на невропсихиатричния блок. В него работят лекарите: д-р Димитър Китов, д-р Стефан Стефанов, д-р Симеон Петков, д-р Александър Модев, д-р Иван Тунев, д-р Надежда Бегова, д-р Теню Станчев, Д-р Георги. Нешев, д-р Васил Батаклиев, д-р Виктор Щкуренко д-р Хаим Пардо.

В клиниката идват нови асистенти д-р Ганчо Старибратов, д-р Янко Кумчев, а по-късно и д-р Никола Лесов, д-р Христо Желязков, д-р Светослав Аргиров, д-р Борислав Китов.

През 1987 г. доц. д-р Димитър Китов се хабилитира като професор. Защитават се две кандидатски дисертации на д-р Симеон Петков и д-р Георги Нешев, по-късно и двамата се хабилитират като доценти. През 1987 г. Проф. д-р Димитър Китов се пенсионира и клиниката се оглавява от Доц. д-р С. Петков от 1987 г. до 1993 г.

През 1987 г. клиниката е преместена на 12 етаж на новопостроения хирургически блок на ВМИ и е разгърната на 75 легла. След пенсионирането на проф. Вълко Митков катедрата се оглавява от проф. Стоян Байкушев.

Доц. д-р Георги Нешев доцент към катедра Неврохирургия от 1988 г. до 1993 г.

Доцент Борислав Китов оглавява катедрата по Неврохирургия от 1994 г. до 1995 г.

Доц. Янко Кумчев оглавява катедрата по Неврохирургия през 1995 г.

През 1992 г. клиниката е отделена от Катедрата по Нервни болести и Неврохирургия и става Катедра по Неврохирургия.

Защитават се три кандидатски дисертации на д-р Янко Кумчев, д-р Христо Желязков и д-р Борислав Китов. В Катедрата постъпват нови асистенти, д-р Борислав Калнев, д-р Иван Батаклиев, д-р Петър Маджуров и д-р Анета Петкова.

(От ляво на дясно) - проф. Д. Китов, проф. А. Карагюзов, доц. А. Къркеселян, г-р В. Бусарски, доц. Я. Намичев, г-р С. Модев, проф. В. Митков, доц. С. Петков, доц. Г. Нешев

През 1993г. се пенсионира Доц. Симеон Петков и Доц. Георги Нешев.

Поради липса на хабилитирано лице катедрата се оглавява временно от доц. Никола Чаталбашев- ръководител на клиника по Детска хирургия. По това време постъпват нови лекари д-р Стефан Райков и д-р Георги Божилов.

След хабилитацията си през 1994 г. доц. Борислав Китов оглавява катедрата до 1995 г., когато преминава на работа като депутат в Народното събрание.

След хабилитацията си през 1995г. доц. д-р Янко Кумчев оглавява катедрата.

Колектива на Клиника по Неврохирургия - Пловдив 1975 г.

В момента в катедрата и клиниката работят д-р Ганчо Старибратов, д-р Христо Желязков г.м., д-р Светослав Аргиров, д-р Борислав Калнев, д-р Иван Батаклиев, д-р Анета Петкова, д-р Стефан Райков и д-р Георги Божилов. През 2005 г. към тях се присъединява д-р Димитър Чолаков, а през 2006 г. д-р Атанас Даварски и д-р Иво Кехайов.

За годините на съществуването си катедрата е дала 25 лекари специалисти по неврохирургия, от които един професор петима доценти и седем кандидати на медицинските науки. Има издадени един учебник и две монографии. Катедрата е обучила 50 випуска студенти. Клиниката е работила на постоянна спешност лечебно-диагностична и консултативна за Пловдив и областите Пловдивска, Пазарджишка, Смолянска, Хасковска, Кърджалийска, Старозагорска, Сливенска, Ямболска и Бургаска. След създаването на медицинският институт в Стара Загора от натоварването на катедрата отпадат Старозагорска, Сливенска, Ямболска и Бургаска област.

VI. ИСТОРИЧЕСКА СПРАВКА ЗА НЕВРОХИРУРГИЧНА КЛИНИКА - ВАРНА

доц. Г. Ключуков, г-р Н. Обрешков

Успоредно с основаването на Висшия Медицински Институт се разкрива катедрата и клиниката по неврохирургия през месец март 1962 г. На 01.03.1964 г. Академичния съвет избира за ръководител на клиниката по неврохирургия ст.н.с. II ст. г-р Недко Георгиев Ключуков, кмн. Роден през 1921 г. в гр. Ямбол. Завършил медицина през 1950 г. в София. От 1952 до 1964 г. работи като неврохирург във ВВМИ-София. От 1964 г. до 1974 г. доц. Ключуков е ръководител на клиниката във Варна, след което е хабилитиран професор и преместен във ВМИ Плевен, където е Ректор на института два мандата и ръководи катедрата по Неврология и неврохирургия до 1986 г.

С откриването на отделението и клиниката по неврохирургия като ординатори са назначени г-р Живко Борисов Даракчиев, г-р Жеко Кюркчиев, г-р Иван Кунев. В последствие от началото на 1974 г. Д-р Даракчиев е преместен във ВМИ Плевен, където ръководи отделението по неврохирургия. Впоследствие се хабилитира последователно като доцент и професор, гмн и ръководи клиниката там до пенсионирането си.

Първият асистент в клиниката г-р Димитър Спасов Чолаков е избран през 1971 г. След 1971 г. за асистенти към клиниката са избрани последователно г-р Златко Лалов Златков, г-р Стойно Денев Дянков, г-р Никола Иванов Димитров, г-р Радка Димитрова Генова, г-р Тони Данков Аврамов и г-р Светослав Калчев Калевски. През 1990 г. за ординатор към клиниката е назначен г-р Пламен Христов Трендафилов.

След заминаването на проф. Ключуков за Плевен клиниката се ръководи от доц. Д. Чолаков, кмн. Той е завършил медицина през 1960 г. във ВМИ Пловдив. През 1975 г. защитава кандидатска дисертация, а през 1976 г. е хабилитиран за доцент и ръководи клиниката и катедрата от 1974 г. до 2000 г. до пенсионирането си.

Доц г-р Златко Лалов Златков е завършил медицина в София през 1960 г.. Кандидатска дисертация защитава през 1979 г., а през 1989 г. е хабилитиран за ст. научен сътрудник II ст. Излиза в пенсия през 1996 г.

През 1993 г. към катедрата се присъединява и г-р Николай Обрешков, гм. На следващата 1994 г. за завеждащ отделение е назначен г-р Георги Недков Ключуков, гм, който през 1996 г. е хабилитиран за доцент и ръководи клиниката по неврохирургия понастоящем.

От 2000 г. до 2005 г. ръководител на катедрата е доц. Стойно Денев Дянков, гм. Той е завършил медицина през 1966 г. във ВМИ Варна, защитава кандидатска степен през 1990 г., а през 1996 г. е хабилитиран за доцент.

Същата година за ординатор в клиниката е назначен г-р Иван Йорданов Киряков, през 1998 г. г-р Димитър Харитонов, а през 2000 г. г-р Манук Азоп Бейлерян.

Клиниката е базирана на територията на МБАЛ „Св. Анна“ и разполага с 40 легла, операционна и интензивен сектор.

Висш медицински персонал на клиниката понастоящем:

Доц. г-р Георги Недков Ключуков, гм - началник клиника

Доц. г-р Стойно Денев Дянков

Асистенти: г-р Никола Иванов Димитров, г-р Николай Георгиев Обрешков, гм

г-р Тони Данков Аврамов, гм, г-р Светослав Калчев Калевски

Ординатори: г-р Пламен Христов Трендафилов, г-р Радка Димитрова Генова,

г-р Иван Йорданов Киряков, г-р Димитър Георгиев Харитонов, г-р Манук Азоп Бейлерян

Докторанти: г-р Деян Ханджиев, г-р Николай Пеев

VII. НЕВРОХИРУРГИЯ В ПЛЕВЕН

доц. Ф. Филипов

В Плевен хирургичната дейност в областта на невротравматологията се развива от 1965 г. Разкрите е сектор и в него последователно работят двама хирурзи, получили специалност и по неврохирургия. Това са лекарите Иван Младенов и Иван Николов.

През септември 1974 г. е създаден медицински факултет и е разкрита неврохирургическа клиника. Първият и ръководител е и пръв ректор проф. д-р Недко Ключуков. От тогава постепенно се разраства обемът и диапазонът на неврохирургичната помощ. В клиниката се оперират, освен невротравми, тумори в черепната кухина и гръбначния канал, мозъчни абцеси, хеморагични инсулти, хидроцефалия, мозъчни анеризми, дискови хернии, вродени аномалии на нервната система, увреди на периферните нерви и нервните сплитове.

Годишно преминават около 550 болни и се извършват до 400 операции. Клиниката разполага с две самостоятелни операционни зали и интензивен сектор.

От 1986 г. неврохирургичната клиника е завеждана от проф. д-р Живко Даракчиев, д.м.н., а след 1996 г. от доц. д-р Филип Филипов, д.м.н.

В клиниката досега се специализирали по неврохирургия 16 лекари. Хабилитираният ръководител и лекарите-асистенти Ковачев, Вълков и Овчаров участвуват в обучението по неврология на студентите-медици, а също така преподават на специализиращи лекари по обща медицина и спешна медицинска помощ.

От плевенските неврохирурзи досега са защитени две докторски и три кандидатски дисертации. научната продукция включва над 300 научни публикации и съобщения, две монографии и един учебник.

Проф. Н. Ключуков

Проф. Ж. Даракчиев

Доц. Ф. Филипов

VIII. ИСТОРИЯ НА НЕВРОХИРУРГИЯТА В СТАРА ЗАГОРА

доц. П. Вълканов

Началото на пълноценна неврохирургична помощ в гр. Ст. Загора е поставено от г-р Кольо Колев през 1953 г., след завършване на основен курс по неврохирургия. Като лекар в Хирургично отделение той лекува всички болни, нуждаещи се от неврохирургична намеса. Въвежда ПЕГ и каротидната ангиография.

През 1962 г. е разкрит неврохирургичен кабинет със завеждащ г-р Колев, а от 1966 г. кабинетът се завежда от г-р К. Попов. От 1968г. кабинетът прераства в неврохирургичен сектор към хирургично отделение, а от 1971 г. в неврохирургично отделение със завеждащ г-р К. Попов. В отделението през различни периоди са работили г-р М.Киркова, г-р В.Димитров, г-р Ив. Димитров, г-р П. Вълканов, г-р П. Узунов, г-р Г. Канев, г-р В. Арнаудова, г-р М. Кирков, г-р В. Попов, г-р Б.Енчев, г-р Д. Иванов и г-р Д. Стоев. От създаването в Окръжна Болница на отделението 1971 г. до момента - м. август 2006 г. завеждащ отделение е г-р К. Попов.

През 1994 г. със създаването на Университетска болница към МФ при Тракийски университет се разкрива и неврохирургична клиника с ръководител доц. г-р П. Вълканов, към нея от 2002 г. е разкрит и сектор по ЛЧХ. В клиниката работят г-р М. Кирков, г-р Ат. Янкабаков, г-р Ст. Шишков, г-р Ст. Вълканов и г-р Р. Славчев.

Клиниката е натоварена да осъществява консултативна, диагностична и лечебна дейност на нуждаещите се от неврохирургична помощ в Югоизточна България.

Доц. д-р П. Вълканов - лекарски кабинет Стара Загора - Окръжна болница

IX. НЕВРОХИРУРГИЯТА В ОСТАНАЛИТЕ ЦЕНТРОВЕ

проф. В. Бусарски

Периодът 1944-1989 г. се характеризира с т.н. екстензивен социалистически тип на развитие на неврохирургичната мрежа: стремежите са за много на брой, не винаги модерно оборудвани неврохирургични звена (предимно отделения в окръжните болници), които да са по-близо до населението. Основната дейност на тези звена е по обслужване на невротравмите (черепномозъчни, спинални и периферни нерви), като при по-комплицирани случаи се прибегва до помощта на т.н. „републикански консултанти“ или до транспортиране до университетските клиники или други специализирани неврохирургични центрове. Предимството на тази система е в достъпността до специализирана неврохирургична помощ - оперативна или консултативна и по-своевременното получаване на неврохирургично лечение. Разбира се големият брой неврохирурзи означава по-малка оперативна натовареност и следователно значително диференциране в опита, компетентността и качеството на неврохирургичните кадри.

По тази система в София се създава Отделение по неврохирургия в Окръжната болница, ръководено от д-р Г. Александров, от 2001 г. преобразувано в Клиника по неврохирургия с началник доц. д-р Н. Гергелчев, гм.

През 1979 г. се създава и Клиника по неврохирургия към Института за лечение на чужди граждани (на базата на Окръжна болница - София), ръководена последователно от проф. А. Карагъзов, гмн, проф. д-р П. Вецка, гмн и доц. д-р М. Маринов, гм. През 2003 г. горните две клиники по неврохирургия се обединяват и за началник е избран доц. д-р Н. Гергелчев, гм.

През 1968 г. неврохирургично отделение се създава към Института по неврология и психиатрия на 4-и км с началник д-р Р. Юлзари, което от 1973 г. прераства във Втора неврохирургична клиника към Научния Институт по Неврология, Психиатрия и Неврохирургия (НИНПН) на Медицинска академия с ръководител проф. д-р А. Карагъзов, гмн.

През 1989 г. се създава Отделение по неврохирургия към тогавашната Втора база на Медицинска академия - бивш ИСУЛ, сега Университетска Болница „ Царица Йоанна“, оглавявано от доц. д-р Ст. Габровски, което по-късно прераства в самостоятелна Клиника по неврохирургия, а от 2000 г. се ръководи от проф. д-р А. Къркеселян, гмн

Отделения по неврохирургия се създават и в по-големите окръжни болници:

Русе - с началници последователно д-р Н. Смилкова и д-р Г. Нешев;

Бургас - с началници д-р Ст. Данчев, д-р Г. Томов и д-р Н. Недев;

Велико Търново - с началници д-р М. Мойнов (който защитава успешно кандидатска дисертация върху спиналната флебография) и д-р А. Гецов;

Благовестрад - с началник д-р А. Кавраков;

Сливен - с началници д-р М. Гавазов и д-р М. Савов;

Ямбол - с началник д-р Ст. Балабанов, който защитава кандидатска дисертация върху съчетаната черепномозъчна и коремна травма;

Шумен - д-р Ст. Стоянов

Добрич - д-р Г. Стоянов и д-р Р. Николов.

При настъпилите демократични промени след 1989 г. и разнообразните реформи в здравеопазването е налице един период на хаос и дезорганизираност в неврохирургичната мрежа като в последните години е налице тенденция към окрупняване на неврохирургичните звена, за да се отговорят на съвременните изисквания на материална и апаратурна оборудваност, достатъчен квалифициран неврохирургичен персонал и необходимо ниво на оперативна натовареност.

Предстоящото приобщаване на България към Европейския съюз от 01.01.2007 г. ще представи нови изисквания, предизвикателства и много проблеми за да се отговори на високите европейски критерии в медицината, в частност в областта на неврохирургията.

Изисквания към авторите

Редакцията и издателският екип на изданието молят всички автори, които предлагат материали за публикуване, да се придържат към следните изисквания:

- За публикуване се приемат непубликувани обзорни статии, оригинални статии и случаи от клиничната практика, новости представляващи интерес.
- Наборът на статиите да бъде предаден с разпечатка и дискета от текстообработващата програма Word (всички версии). **Фигурите (ако има такива) могат да бъдат само във формат (tif, jpg, gif, 300 dpi/inch).** Фигурите и снимки поместени само във текстовия файл не разрешават добро качество за печат.
- Под заглавието и имената на авторите се посочват местоработата им. Ако са повече от двама сътрудници, работещи на различни места да бъдат обозначени с цифров индекс.
- Всяка статия трябва да бъде придружена от резюме в обем 1/2 до 2/3 от страницата, в което се посочват целта и обектът на изследването, основните данни за методиката, получените резултати и изводи.
- Всяка статия да бъде придружена от резюме на български език и съответния превод на английски език. Авторът предлага и ключови думи, също преведени и на английски език.
- Научните статии включват обособени раздели: „Увод“, „Материал и методи“, „Резултати“, „Обсъждане“, и „Заключение“ („Изводи“).
- Имената на чуждите автори, препаратите и други названия трябва да се дават на оригиналния език.
- Мерните единици в статията трябва да бъдат дадени по международната система мерни единици - СИ.
- Библиографските описания се дават на оригиналния език. В началото се изброяват по азбучен ред на фамилията на първия автор, източниците на кирилица, а след тях - тези на латиница. Изписването на всеки източник да бъде на нов ред с арабска номерация. Данните се оформят по следния начин:
  - * Статии: Автор (и). Заглавие на статията. Заглавие на списанието (съкратено по Index Medicus), том, година, номер на книжката, страници (от-до).
  - * Публикации от сборник: Автор (и). Заглавие. - В. (за латиница - In:). Заглавие на сборника. Место издаване, година на издаването, страници (от-до).
  - * Книги: Автор (и). Заглавие. Подзаглавни данни. Место издаване, издателство, година на издаването, страници (от-до).
- Ако авторите са до трима, се изписват фамилията и инициалите на първия автор и инициалите и фамилията на останалите автори. Когато авторите са повече от трима, след името на първите се пише „и др“ (за латиница - „et al.“). С оглед пълноценното проследяване на публикационната и цитационната активност на българските медици препоръчваме при цитиране на български източници да се изброяват имената на всички автори.
- Позоваванията в текста на библиографските източници се правят с цифровото им означение в скоби или с имената на авторите и годината на публикация.
- Заедно с предложения материал се предават име и адрес с телефон на отговорния автор за кореспонденция и осъществяване на контакт

Материалите се изпращат на адрес:

Клиника по неврохирургия

София 1431, бул. „Ив. Гешов“ № 15, тел.: 02/852 62 67, e-mail: ns_bg@hotmail.com

проф. В. Бусарски

NEW INDICATION

VNS Therapy— A surgical strategy for treatment-resistant depression

**A problem affecting >4 million
Americans**

- A straightforward outpatient procedure lasting ~1 hour
- Minimal surgical complications^{1,2}
- Favorable economics for you and your hospital
- Used in over 30,000 patients with pharmaco-resistant epilepsy

For more information or clinical
in-service, visit

www.VNSTherapy.com

VAGUS NERVE

VAGL

ELECTRODES
AND ANCHOR TETHER

LEAD

PULSE GENERATOR

The pulse generator sends mild pulses to
the brain via the left vagus nerve.

VNS
THERAPY™

VAGUS NERVE STIMULATION

Cyberonics

PLEASE REFER TO THE BRIEF SUMMARY ON
THE FOLLOWING PAGE FOR INDICATION,
PRESCRIBING, AND SAFETY INFORMATION.

© 2005 Cyberonics, Inc. All rights reserved.
Cyberonics™ is a registered trademark of Cyberonics, Inc.
VNS Therapy™ is a trademark of Cyberonics, Inc.
DSA05-21-1000

DuraGen Plus, enhanced performance and designed for restoration of dural defects

- Conforms like normal soft tissue, molding easily to complex surfaces of the brain and spinal dura¹⁻⁵
- New 12.5 cm x 17.5 cm size for use in large dural defects (e.g. decompressive hemicraniectomy)
- Engineered porosity (uniform pore structure) facilitates cell ingrowth²
- Increased tensile strength for superior handling²

DuraGen Plus inhibits fibrosis and prevents adhesions

- The Adhesion Barrier Matrix provides a physical barrier between the dura and overlying tissues^{1,2,6}
- The Adhesion Barrier Matrix remains in place during active healing and is fully resorbed after healing is complete⁷
- Simple sutureless technique that allows for precise placement in both spinal and cranial procedures¹

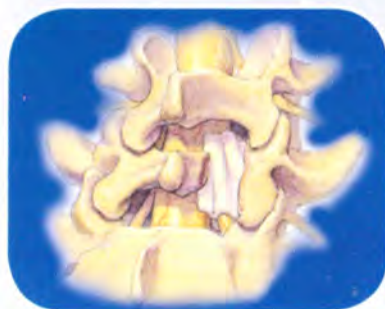
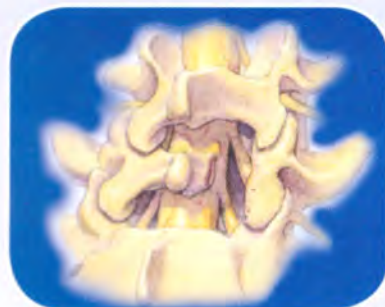
DuraGen Plus, the results of 30 years of innovation

- Unmatched history of safety and effectiveness
- Proven protection against CSF leakage with sutureless closure
- No reported foreign body reactions or immune rejection
- Integra's Ultra Pure Collagen™ has been used by surgeons in over 10 million implant procedures²
- Integra's Ultra Pure Collagen is used to manufacture products for some of the world's largest medical device companies²

DURAGEN PLUS,
THE VERSATILE ONLAY GRAFT

Cranial applications

Spinal applications

МЕДИЦИНСКА ТЕХНИКА И КОНСУМАТИВИ

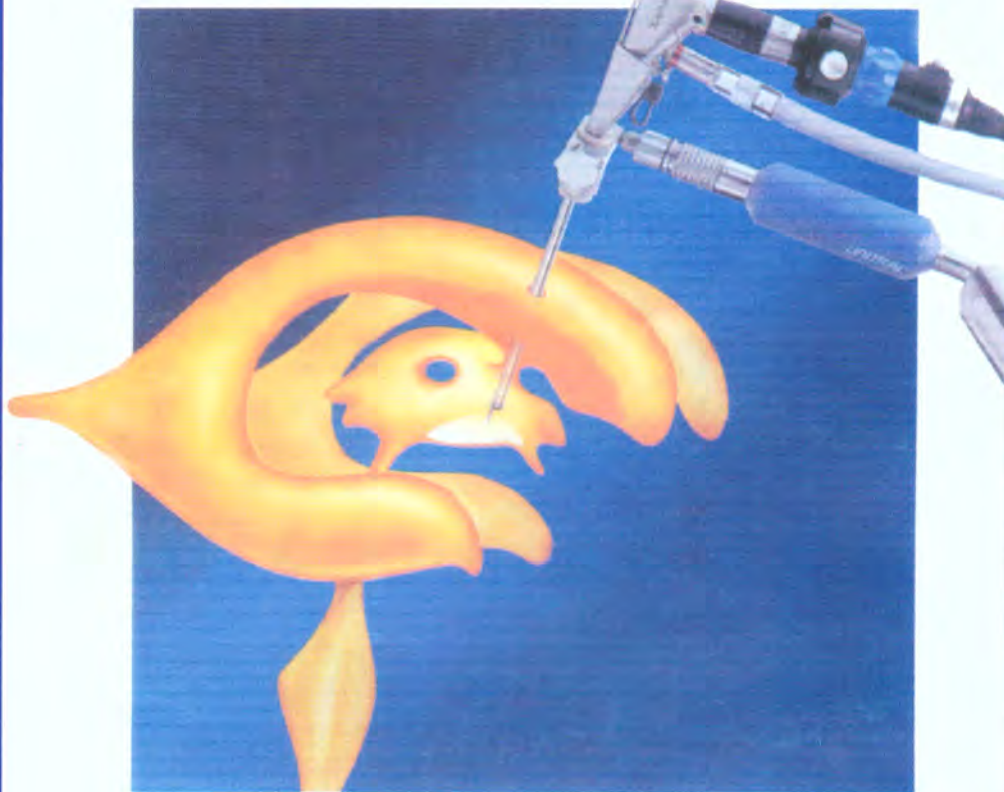
1618 София, бул. "Бъкстон" № 40

тел.: (02) 930 57 27, 855 51 89, 855 61 73

моб. тел.: 0898 678 478, 0898 507 280 e-mail: psdcommerce@abv.bg

AESCULAP®

БУЛРЕЙ & Ко. ООД

Официален
Дистрибутор на

BIBRAUN

AESCULAP®

за България

Медицински консуматив
Лекарствени средства
Инструментариум на Aescular

Средства за дезинфекция
Хирургически материали
Остеосинтезни средства

Ендоскопска апаратура

ул. „Презвитер Козма“ № 26, 1164 София
тел.: 02/65 49 21, 96 333 57, 66 54 88, 96 73 73,
факс: 02/65 48 12, телекс: 24783
e-mail: bulray@techno-link.com